

POLİSİN ZOR VE SİLAH KULLANMA YETKİSİ

POLİS AKADEMİSİ YAYINLARI

POLİSİN ZOR VE SİLAH KULLANMA YETKİSİ

Derleyen

Doç. Dr. Mustafa Yayla

Copyright © 2022 Polis Akademisi Başkanlığı

Bu yayının tüm hakları Polis Akademisi'ne aittir. Kurumun izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Bu yayının içeriği Polis Akademisi'nin resmî fikirlerini yansıtmamaktadır. Bu rapor 3 Aralık 2021 Cuma günü Polis Akademisi'nde gerçekleştirilen "**Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisi Çalıştayı**"ndan hareketle hazırlanmıştır. Raporunda yer alan bilgi ve fikirler hakkındaki sorumluluk tümüyle çalıştayın katılımcıları ve hazırlayan yazar(lar)ın kendi(leri)ne aittir.

Polis Akademisi Yayınları: 147

Rapor No: 65

ISBN: 978-605-7822-95-6

2022, Ankara

Tasarım: Muhammed Delibaş

Sertifika No: 45724

Polis Akademisi Başkanlığı Basım ve Yayım Şube Müdürlüğü
Fatih Sultan Mehmet Bulvarı, No: 218, 06200 Yenimahalle/Ankara

Polis Akademisi Başkanlığı

Necatibey Cad. No: 108, Anıttepe 06400, Çankaya, Ankara/Türkiye
Tel: +90 (312) 4629085-92-93 / +90 (312) 4629075 / +90 (312) 4629035
www.pa.edu.tr

İçindekiler

Yönetici Özeti	5
I. İnsan Hakları Hukuku Kapsamında Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi.....	7
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi	7
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Kolluğun Güç Kullanımı	11
Birleşmiş Milletlerin 45/120 Kararı Kapsamında Polisin Zor ve Silah Kullanmasına İlişkin Temel Prensipler ve Örnek Ülkelerin Mevzuatında Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisinin Düzenlenmesi.	16
Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisinde Eğitimin Rolü: İnsan Hakları Hukuku Açısından Bir Değerlendirme.....	28
II. Ulusal Düzenlemeler ve Yargı Kararları Kapsamında Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi.....	45
Cumhuriyet Savcısı Perspektifiyle Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi.....	45
TCK ö. 256 Kapsamında Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisinde Sınırın Aşılması.....	51
Polisin Silah Kullanma Yetkisinin 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK) Ek md. 9 Kapsamında Değerlendirilmesi.....	53
Polisin Görevi Sırasında Gerçekleşen Olaylarda Sıklıkla Karşılaşılan Davalar ve Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	59
III. Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	69
Katılımcılar.....	74

Yönetici Özeti

Toplumsal düzenin sağlanması söz konusu olduğunda devletin ve devletin kolluk güçlerinin suç ve suçlulukla mücadelesi ile toplumsal güven alanını oluşturma gereği ortaya çıkmıştır. Söz konusu düzeni sağlamak için hem kolluk güçleri açısından hem de bireyler açısından bazı sınırlar belirlemek gerekmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak, kolluk güçlerinin suç olaylarını minimum zararlarla bertaraf edebilmesi amacıyla bazı kuralların düzenlenmesi gerekli hale gelmiştir.

Polislikte zor ve silah kullanma yetkisinin sınırlarını belirlemek, toplumsal düzenin korunması ve sağlanması açısından oldukça önemlidir. Söz konusu sınırların belirlenmesi sadece kolluk açısından değil, kanun koyucular açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisinin belirlenmesi noktasına temas eden her devlet kolunun ortak bir paydada buluşabilmesi, eksiklikler ve sorunlar konusunda fikir üretebilmesi, kanunları uygulayabilmesi, işleyişinin sürekliliğini denetleyebilmesi ve bu akıştaki tüm dinamiği sistemli bir şekilde yürütebilmesi için iletişimin sürekliliği ve gerekliliği tartışılmazdır.

Zor kullanmanın yasal sınırları hukuk sisteminde açıkça belli olsa da, istisnai durumlar söz konusu olabilmekte, bazı muhtemel sorunlarla ve çözülmesi gereken hususlarla karşılaşabilmektedir. Bu durumun yaratabileceği olumsuz ulusal ve uluslararası sonuçlarını engellemek adına, doğru uygulamaları yapabilmek

doğru kararları verebilmek için iş birliği oldukça önemlidir. Kurumlar arası iletişimin güçlenmesi, ihtiyaç duyulan eğitimlerin kolluk kuvvetlerine verilmesi gibi uygulamaların, zor kullanma yetkisinin sınırlarını keskinleştireceği muhakkaktır.

Polis güçlerinin halka karşı olası herhangi bir zor kullanma durumunu elbette onaylamak mümkün değildir. Ancak zaman zaman bazı olumsuz örneklerle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu kapsamda oluşturulan bu rapor, İnsan Hakları Eylem Planı kapsamında, Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisini hem İnsan Hakları hukuku kapsamında hem de ulusal düzenlemeler ve bu düzenlemelerde görev alan yetkililerin perspektifiyle ele alarak farklı bakış açıları sunmayı hedeflenmiştir.

I

İnsan Hakları Hukuku Kapsamında Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Kapsamında Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi*

Günümüzde kamu düzeni sağlanırken, kolluk kuvvetleri ve vatandaşlar sıklıkla karşıya karşıya gelebilmektedir. Dolayısıyla yaşam hakkına müdahale eden eylemlerde güç kullanımları söz konusu olabilmektedir. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, yaşam hakkı bireyin vücut bütünlüğünü kapsadığından ve insanın insan olma hakkı söz konusu olduğundan en temel haklardan kabul edilmektedir. Kolluğun güç kullanımı söz konusu olduğunda farklı kriterler gözetilebilmektedir. Söz konusu olay, istisnalar olsa dahi, güç kullanımı sonucu ölüm meydana gelirse yaşam hakkı kapsamında değerlendirilirken, ölüm meydana gelmezse kötü muamele kapsamında değerlendirilmektedir. Bunun yanında, güç kullanımının oranına göre, istisnai durumlar saklı kalmak üzere kötü muamele yasağı yerine yaşam hakkının gündeme geldiği, incelemelerin yaşam hakkı üzerinden yapıldığı çok sayıda Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararı da mevcuttur.

* Bu bölüm büyük ölçüde Ömer YILMAZ'ın Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisi Çalıştayında yapmış olduğu konuşmadan derlenmiştir.

Kolluğun güç kullanımından bahsederken, asıl önemli olanın bireyin yaşam hakkını, maddi ve manevi bütünlüğünü korumak olduğunu unutmamak gerekir. Polis bir şahsa karşı güç kullandığında ya kendi hakkını ya da başka birinin hakkını korumak amacıyla hareket ediyor olmalıdır.

Yaşam hakkı denildiği zaman anayasanın 17. Maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2. Maddesi akla gelmektedir. Bu maddelerde belirtilen ifadelerde farklılıklar olsa bile hem düzenleniş şekli hem de getirdiği istisnalar ile birbirlerine çok benzediği görülmektedir. Öncelikle her ikisi de yaşam hakkını korumakla birlikte, hemen devamında istisnalardan da bahsetmektedir. Bu bağlamda, kişilerin yaşam haklarının sınırlanabileceği ihtimaller söz konusu olabilmektedir.

Yaşam hakkının istisnaları, güç kullanımının meşru olduğu hallerin ne olduğu sorusunun cevabını da vermektedir. Bunlar en basit haliyle üç kategoride toplanmaktadır:

- Meşru Müdafaa Durumunda Güç Kullanımı
- Hukuka Uygun Yakalama ve Kaçmayı Önleme Amacıyla Güç Kullanımı
- Ayaklanma ve Benzeri Olayları Bastırma Nedeniyle Güç Kullanımı

Özetle bu üç ihtimal söz konusu olduğunda, yaşam hakkı ihlal edilmemiş olma durumu gündeme gelmektedir. Bu üç ihtimalin doğrudan yaşam hakkı ihlali olduğu veya olmadığı gibi sınırlılıklar söz konusu olabilir.

Güç kullanımındaki sınırlar orantılılık noktasında önemlidir. Hem Anayasada hem Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ölümcül güç kullanımının mutlak suretle gerekli olandan fazla olmaması kriteri mevcuttur. Bu durumdan, mutlak suretle gerek-

li olması fakat orantılı olması sonucu çıkmaktadır. Yani bu perspektifte, kolluk kuvvetlerinin güç kullanabilecek olması, ancak kullanılacak bu gücün orantılı olması anlamı ortaya çıkmaktadır.

Bunun yanında, güç kullanımının orantılı olup olmadığını değerlendirirken başka faktörler de söz konusudur. Örneğin AİHM içtihatları ile oluşmuş güç kullanımı gerektiren halin daha önceden haberdar olduğu hallerde, operasyonun eksiksiz olarak planlanıp planlanmadığı sorusu gündeme gelecektir. Ayrıca, polisin de bir insan olduğunu gündeme getiren “samimi inanç kriteri” de gündeme gelebilecektir. Dolayısıyla, mevzuatlarda güç kullanımı zamanının orantılı olup olmadığı sorusunun cevabının açıkça yazmasını beklemek çok mümkün değildir.

Güç kullanımı denildiğinde akla ilk olarak ateşli silahlar gelse bile bunun dışındaki güç kullanım araçları da mevcuttur. Örneğin kolluk kuvvetlerinin kullandığı göz yaşartıcı gaz kapsülleri ülkemizde olduğu gibi Avrupa’da başvurulabilen araçlardandır. AİHM tarafından göz yaşartıcı gazın kendiliğinden yaşama hakkını doğrudan ihlal etmediğine dair kararlar mevcuttur.

Müdahale esnasında göz yaşartıcı gaz gündeme geldiğinde, gazın kullanım şekli önem kazanmaktadır. Mevcut talimatname, göz yaşartıcı gaz kullanımının ne şekilde olacağını düzenlemektedir. Genellikle göz yaşartıcı kapsüllerden kaynaklı ölümler o talimatnameye aykırı kullanımlardan kaynaklanmaktadır. Daha da önemlisi, yapılan soruşturmalarda gaz kapsülünün kullanımının o talimatnameye uygun uygulanıp uygulanmadığının belirlenmemiş olması sorun teşkil edebilmektedir. Dolayısıyla göz yaşartıcı gaz kullanımı sonrasında ölüm meydana geldiyse ve ihlal kararı verildiyse bu her zaman göz yaşartıcı gaz kullanımının yanlış olduğu anlamına gelmez.

Güç kullanımı söz konusu olduğunda yalnızca ateşli silahlar, göz yaşartıcı gaz gibi çeşitli araçlar değil, fiziksel güç kullanımı da akla gelmektedir. Fiziksel güç kullanımında yanlış müdahale de yaşama hakkına müdahale edilip edilmediğini gündeme getirebilmektedir. Örneğin, özel gereksinimi olan bireylere (engelli olma durumu vb.) müdahalede bulunma konusunda kolluk kuvvetlerine ve yetkili kişilere doğru eğitimlerin verilmesi de önemli bir husus olarak dikkat çekmektedir.

Güç kullanımı iradi bir eylemden kaynaklanmalıdır. Elbette, bu durumun da istisnaları vardır. Örneğin kişinin iradesi dışında ateşli silah patlaması ve benzer olaylarda verilecek kararlar, o olayın oluş koşullarına göre kendine özgü olarak değerlendirilmelidir. Güç kullanımının iradi olmadığı durumlarda somut olay özelliklerine göre ihlal kararı çıkabilmektedir.

Güç kullanımında diğer bir kriter ise, mutlak suretle gerekli olan güç ve orantılılık kriteridir. Bu kriter de AİHM içtihatlarında farklı şekillerde yer almaktadır. İstisnai durumlardan söz etmek gerekirse, en çok gündeme gelen meşru savunma halidir. Kolluk kuvvetlerinin sıcak takibe girdiği durumlarda sınırlar farklıyken, polislin önceden bir güç kullanımından haberdar olup planlı bir şekilde faaliyete girişme senaryoları farklıdır ve farklı sonuçlar doğurmaktadır. Yakalama olaylarında yakalamak istenen kişinin polis memurlarına veya başkalarına karşı ölümcül bir güç tehlikesi arz edip etmemesi de dikkate alınmaktadır. Bu noktada yakalanmak istenen kişinin işlediği suç da önemli bir kriter olarak göze çarpmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Kapsamında Kolluğun Güç Kullanımı*

Kolluğun güç kullanımı, Anayasa Mahkemesi (AYM) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) bağlamında da incelenmelidir. Gerek AYM gerekse AİHM, kolluğun güç kullanımı nedeniyle anayasada ve sözleşmede yer alan hakların ihlal edildiğine yönelik iddiaları yaşam hakkı ya da işkence ve kötü muamele yasağı kapsamında incelemektedir (Anayasa M.17; Sözleşme M. 2 ve 3).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne bakıldığında, yaşam hakkının kapsamı şu maddelerle açıklanmaktadır:

1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.
2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:
 - c. Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;
 - d. Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;
 - e. Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması, şeklinde ifade edilmektedir.

* Bu bölüm büyük ölçüde Mahmut ATEŞ'in Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisi Çalıştayında yapmış olduğu konuşmadan derlenmiştir.

Yine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde işkence yasağı, 3. Madde ile “hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.” şeklinde ifade edilmiştir. Bunun dışında, kişinin dokunulmazlığı maddi ve manevi varlığı 1982 Anayasasının 17. maddesinde “herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz. Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır” olarak açıklanmıştır.

Anayasa mahkemesi eylemin ağırlığı/ihlal hiyerarşisi kapsamında farklı olaylarda, hukuka uygun olarak çeşitli değerlendirmeler yapabilmektedir.

Güç Kullanımının insan hakları hukukuna uygun sayılması için gereken bazı kriterler;

- Kanunilik
- Meşru Amaç
- Gereklilik
- Orantılılık
- Ölüm Meydana Gelmesi Halinde Güç Kullanımının Anayasada Tahdidi Olarak Sayılan Durumlardan Biri Kapsamına Girmesi olarak sayılabilir.

Kanunilik İlkesi

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması, 1982 Anayasasının 13.maddesinde “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olmaz.” şeklinde ifade edilmektedir.

Kişinin dokunulmazlığı maddi ve manevi varlığı ile ilgili olarak, madde 17, “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz. Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.”, şeklinde açıklanmıştır.

Kolluğun güç ve silah kullanımı mevzuatta ayrıntılı olarak düzenlendiğinden güç kullanımının kanuni dayanağının bulunup bulunmadığı konusu anayasa mahkemesi tarafından ayrıca değerlendirilmemektedir.

Göz Yaşartıcı Gaz, Plastik Mermi, Basınçlı Su Kullanımı, gibi teknik ve uzmanlık gerektiren müdahalelerde kanunilik incelemesi daha detaylı yapılabilir. Bu nedenle mevzuat hükümleri ulaşılabilir ve açık olmalı, insan hakları ihlallerini önlemeye yönelik tedbirler içermelidir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kanunilik Kriteri Yorumu

AİHM, kamu görevlilerinin güç kullanımı sonucu ölüm veya yaralanma meydana gelen olaylarda bunun önlenmesi/asgariye indirilmesi için yeterli tedbirler içeren ulusal bir mevzuat olmasını aramaktadır. Mevzuat gücün keyfi veya kötüye kullanımını ve belirli ölçüde kazaları önlemek için sınırlayıcı tedbirler içermelidir.

Meşru Amaç

Anayasa Mahkemesi kararlarına bakıldığında,

- Yakalama ve Gözaltına Alma,
- Toplumsal Gösteriye Müdahale,
- Kurumda Disiplini Sağlama,
- Cezaevinde Çıkan İsyanı Bastırmak İçin Yapılan Operasyonlar ile ilgili kararlar alındığı görülmüştür.

Gereklilik/Orantılılık

Olayda güç kullanmanın gerekliliği olaya göre değişiklik göstermektedir:

(Ahmet Endes ve diğerleri, B.No: 2018/19018, 15/12/2020) kararında, arama işlemine direnen kişilere karşı güç kullanımında birinin burnu bir başkasının kaburgası kırılmıştır. Bu kişilere direnme suçundan açılan davada beraat verilmiştir.

(Berlinski/Polonya, B.No: 27715/95, 20/6/2002) Body-Buildingçi iki kişinin altı polis tarafından spor salonunu terk etmeleri talimatına uymamaları/yakalamaya direnerek iki polise tekme atmaları sonucu gelişen olaylar. Biri 11 gün hastanede yatacak şekilde yaralanmasına rağmen güç kullanımı gerekli görülmüştür.

Olayda kullanılan gücün istenilen amaca ulaşmak için orantılı olup olmadığı yine olaya göre değişiklik gösterir:

(Şerif Özgür Urfa, B. No: 2018/23384, 6/10/2021) İstanbul Adliyesi içinde avukatların protesto gösterisine polis müdahale etmiş 18 polis ve 19 avukat yaralanmıştır. Başvurucu basit tıbbi müdahale ile düzelir şekilde yaralanmıştır. Olayın gerçekleştiği mekan gösteri yapmanın yasak olduğu ve güvenlik bakımından hassas olan adliye binasıdır. Polis yalnızca bedensel güç kullanmıştır. Güç kullanımı orantılıdır.

(Kop/Türkiye, 12728/05, 20/10/2009) Başvurucu avukattır. 2004 yılında İstanbul'da yapılan NATO zirvesini protesto eden gruba müdahale sırasında sol gözü morarmıştır. Olaylarda birçok araç yakılmış, 34 polis yaralanmıştır. Başvurucunun direnen grup içinde olduğuna dair delil yok, yüzüne darbe alması açıklanamaz, güç kullanımı orantısızdır.

Ölümcül Güç Kullanımı

Suçun önlenmesi için öldürme/yasadışı sınır ihlalinin önleme için öldürme gibi amaçlar meşru sayılmaz.

Sözleşmenin 2. maddesi mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımından bahsetmektedir. Anayasanın 17. maddesi ise öldürmenin kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda hukuka uygun sayılacağını öngörmektedir. Kullanılan güç ölümcül olduğunda normalde uygulanandan daha sert bir orantılılık testi uygulanır. Kullanılan gücün amaca ulaşmak için mutlak gerekli olması gerekir. Yalnızca gücü fiilen uygulayan görevlilerin eylemleri değil, bu eylemlerin planlanması ve kontrolü gibi konular da mutlak zorunluluk testine tabidir.

Açıklama/Aydınlatma Yükümlülüğü

Bir davada, başvuru 2000 yılında Ceza İnfaz Kurumundaki operasyonlar sırasında sol gözünü kaybetmiştir. Önceden planlanarak gerçekleştirildiği anlaşılan operasyonun seyri ile baş-

vurucunun hangi koşullarda yaralandığına dair açıklama yapma yükümlülüğü devlete aittir. Devlet ayrıca başvurucunun hangi eylemleri nedeniyle kendisine karşı güç kullanılmasının mutlak zorunlu hâle geldiğini ortaya koymak durumundadır.

Başvurucunun yaralanma koşulları ve hangi eylemleri nedeniyle kendisine karşı güç kullanılmasının mutlak zorunlu hâle geldiği ile söz konusu operasyon sırasında diğer isyancı tutuklu/hükümlülerle birlikte silah kullanmak suretiyle isyana aktif olarak katıldığı ceza yargılaması sonucu sabit kılınmamıştır.

Birleşmiş Milletlerin 45/120 Kararı Kapsamında Polislin Zor ve Silah Kullanmasına İlişkin Temel Prensipler ve Örnek Ülkeler Mevzuatında Polislin Zor ve Silah Kullanma Yetkisinin Düzenlenmesi*

Özellikle Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve uluslararası boyutuyla Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve bu minvalde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi polislin zor ve silah kullanması bağlamında önem arz etmektedir. Özellikle Birleşmiş Milletlerin mevzuatında veya kararlarında değerlendirilen hususlarda, Türkiye'nin taraf olması hasebiyle oldukça önemlidir. Her ne kadar Birleşmiş Milletler mekanizmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi bir bağlayıcılığı ve yaptırım gücü olmasa da getirilen prensipler açısından İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi çerçevesinde uygulamaya yönelik ilkeler bulunması oldukça önemlidir.

Bu minvalde, genel olarak zor ve silah kullanma yetkisi, emniyet teşkilatı özelinde polislin ve genel olarak kolluğun, kamu düzenini sağlarken veya bozulan kamu düzenini eski hale getirirken kullanmış olduğu en önemli yetkilerden birisidir. Her

* Bu bölüm büyük ölçüde Dr. Öğr. Üyesi Muhterem DİLBİRLİĞİ'nin Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisi Çalıştayında yapmış olduğu konuşmadan derlenmiştir.

ne kadar burada zor kullanma yetkisi ve silah kullanma yetkisi birbirinden ayrı değerlendirilse de kolluğun karşılaştığı pek çok olayda bu iki yetki birbirini takip eden yetkiler olarak oldukça önemlidir.

Kolluğun zor kullanma ve silah kullanma yetkisi, kolluğun görevini yerine getirirken, kanunun emri ve kendisine verdiği yetki gereği doğrudan insan haklarına müdahale ettiği bir yetki kullanımı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple bu yetkilerin kanuna aykırı kullanımı ya da yasal sınırların aşılması durumunda, doğrudan insan haklarına müdahale, özel olarak yaşam hakkına ve vücut bütünlüğüne müdahale olarak değerlendirilmektedir.

İnsan Hakları Eylem Planı – Nisan 2021

Kişinin Maddi ve Manevi Bütünlüğü İle Özel Hayatının Güvence Altına Alınması

İşkence ve Kötü Muameleye Sıfır Tolerans Politikasının Titizlikle Uygulanmaya Devam Edilmesi Faaliyet 6.1.a. çerçevesinde Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu'ndaki hükümler başta olmak üzere zor ve silah kullanımına ilişkin uygulama uluslararası standartlar dikkate alınarak analiz edilecektir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı (14 Aralık 1990)

Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı (14 Aralık 1990), polisin (Kolluğun) Zor ve Silah Kullanmasına İlişkin Temel Prensiplere ilişkindir.

Kolluğun güç ve zor kullanması gerektiğinde, kolluk bu yetkisini yasal düzenlemeler çerçevesinde kullanmalıdır. Bu kapsamda yasal düzenlemeler, kolluk güçlerine sadece fiziki olarak zor kullanma yetkisi tanımaz, gerektiğinde, şartlar gerçekleştiğinde kolluğun zor kullanma yetkisini de emreder, yani yasal bir zorunluluk haline getirir. Bu anlamda yaşam hakkı ihlali ve dev-

letin sorumluluğu ile ilgili örnekler karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerden birini incelediğimizde, Avusturya’da aile içi şiddet olayında yaşamını kaybeden sekiz yaşındaki bir çocuğın davasında, AİHM sorumluluğu devlete vermiş ve yaşam hakkı ihlali olarak değerlendirmiştir. Söz konusu davada, zor kullanmak ile zor kullanmamak arasında kritik bir durum ortaya çıkmıştır. Kolluk zor kullanmadığı zaman görevini yerine getirmediği sorumluluğuyla karşı karşıya kalmakta, zor kullandığı zaman ise sınırı aştığında kanuna uygun hareket etmediği veya etse bile sonuçları itibariyle istenmeyen durumlarla karşılaşabilme durumuyla yüz yüze gelmektedir.

Kolluk kuvvetleri özellikle bozulan kamu düzeninin yeniden sağlanması sırasında, kaçaan bir kişinin yakalanmaya çalışılması sırasında ya da vatandaşlara yönelik gerçekleşen saldırılarda doğrudan müdahale etmek ve kanun çerçevesinde kendisine verilen zor kullanma yetkisini kullanmak zorundadır.

Kolluğun, yasal düzenlemelerle çerçevesini çizdiği fiziki güç kullanımlarının aşılması durumu, kolluğun zor kullanma yetkisinin aşılması olarak tanımlanır ve suç olarak değerlendirilen bir eyleme dönüşür. Suç olması durumunda gerek disiplin soruşturmasıyla gerekse cezai soruşturma ve kovuşturmaya konu olur. Özellikle polis teşkilatını ele aldığımızda, her şartta görev başında olan polislerin işini yaparken yasal düzenlemelerin ortaya koyduğu çerçeveye göre hareket etmesinin zorlukları bilinmektedir. Bilhassa, bu anlamda kolluk müdahaleleri, görevleri sırasında insan haklarına riayet etmek ve özgürlük güvenlik arasındaki nazik dengeyi korumak ve gözetmek durumundadır. Bu dengeyi korumak gayesiyle insan haklarına riayet etmek ve özgürlükleri korumak, kolluğun zor kullanmasının sınırlarını da belirlemektedir.

Bu kapsamda, kolluk kuvvetleri görevini ifa ederken kullanacağı zor ve silah kullanma yetkisi, doğrudan insan haklarına ve kişilik haklarına müdahale oluşturduğu için, zor ve silah kullanma yetkisinin kullanılmasına ilişkin düzenlemelerin muhakkak kanunla olması gerekmektedir.

BM'nin 45/120 sayılı kararında zor kullanma ve silah kullanma ile ilgili getirilen en temel ilke, zor kullanmaya ilişkin etik kuralların sürekli göz önünde bulundurulması ve kolluğa zor ve silah kullanmaya ilişkin yetkiler verilirken evrensel insan hakları kurallarının da göz önünde bulundurulmasıdır. Zor ve silah kullanmaya ilişkin esas ve prensiplerin muhakkak kanuni düzenlemelerle hayata geçirilmelidir. Bu kararda özellikle kolluğun zor kullanma ve silah kullanma yetkisi doğrudan kolluğa verilen bir yetki değildir. Kolluk kuvvetleri görevini yaparken karşılaşmış olduğu direnç ve bu direnci aşabilmek amacıyla kullanması gereken bağlı bir yetki olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

BM kararı Madde 2

Kararın 2. Maddesinde genel olarak kolluk yetkisi ile donatılmış olan personele, olayların niteliğine göre müdahale etme imkânı veren geniş bir araç, gereç ve donanım verilmesi tavsiye edilmektedir. Temel hedef, öldürücü silahlar değil, direneni yaralayıcı araç, gereç ve silahlarla kolluğun donatılmasıdır. Kolluğun da maruz kaldığı saldırılarda kendisini koruması için aynı şekilde, kask, kurşungeçirmez yelek ve hatta kurşungeçirmez şekilde hazırlanmış araçlarla donatılması tavsiye edilmektedir.

BM kararı Madde 4

Kararın 4. Maddesinde, zor ve silah kullanma ile ilgili olarak “başkaca hareket etme imkânı kalmadığında” kademeli olarak polise önce zor kullanma, sonrasında silah kullanma yetkisi ve-

rilmesini tavsiye edilmektedir. Bu bağlamda, kolluğu zor kullanmaya mecbur edecek koşulların oluşması durumunda, PVSK’da da belirtildiği üzere kademeli olarak silah kullanımı hükmedilmektedir.

Zor kullanımı kaçınılmaz ise, zor kullanılacağı uyarısı yapılarak kolluk aşağıdaki ilkelere göre hareket etmek durumundadır:

- Suçun ağırlığına karşı, polislin zor kullanımının hukuki sınırını aşmadan, zor ve silah kullanmada ölçütölük ve orantılılık ilkesini korumak,
- Zor ya da silah kullanmaktan başka çare kalmadığında en az maddi ve manevi zarar verecek şekilde ve insan hayatına saygı duyarak hareket etmek,
- Zor ya da silah kullanma neticesinde yaralanan bireylerin en hızlı şekilde tıbbi bakım ve yardım almasını sağlamak,
- Zor kullanma neticesinde yaralanan ya da başka şekilde zarar görenlerin yakınlarına ve akrabalarına en kısa sürede bilgi vermek.

BM kararı Madde 6

Kolluğun iç disiplinine yönelik olarak, kolluk kuvveti, “her ne surette olursa olsun” zor ya da silah kullanılarak bir kişinin yaralanmasına ya da ölümüne yol açmışsa, derhal amirlerine durumu rapor etmek zorundadır.

BM Kararı Madde 7

Zor ve silah kullanma sınırının aşılması durumunda devletler, kişinin bu duruma ilişkin cezai hükümlere göre cezalandırılmasını garanti etmek zorundadır.

Ülkemizin mevzuatında ise bu durum Türk Ceza Kanunu 256. maddede düzenlenmiştir. Zor kullanma yetkisinin aşılma-

sının suç olduğu, bu yetki aşıldığı takdirde kasten yaralama hükmünün uygulanacağı belirtilmiştir.

BM Kararı Madde 8

Olağanüstü durumlar, iç karışıklıklar veya başkaca olağan üstü durumlar bu temel ilkelerden ayrılmaya gerekçe olarak gösterilemez.

BM Kararında Silah Kullanmaya İlişkin Temel İlkeler

BM Kararı Madde 9

Bu maddede kolluğun insanlara karşı silah kullanması esas itibariyle tavsiye edilmemektedir. Ancak; meşru müdafaa hali, üçüncü kişilerin hayatlarına, vücut bütünlüklerine kastedilen durumlarda; suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla, suçluların yakalanması amacıyla “hayati tehlike bulunması halinde” başka şekilde hareket etme imkânı yok ise silah kullanılabilir.

Kolluk silahını kullanacağı zaman, bunu açık ve anlaşılır bir şekilde ihtar etmesi ve bu ihtara uyulmasını beklemesi gerekir. Ancak, kolluğun kabul edilemeyecek hayati tehdit altında bulunması, üçüncü kişiler aleyhine doğrudan hayati tehlike ya da ağır zararlar doğuracak bir durumda bulunması halinde ihtara gerek duyulmayabilir.

BM Kararı Madde 11

- Polislerin silah kullanmaya ilişkin yetkilerinin belirlenmesi, ateşli silah taşımaya izin verilen taşıyacağı mühimmat ve silah türünün belirlenmesini,
- Ateşli silah kullanılması durumunda bunun sadece şartlar oluştuğunda kullanılması gerekliliği ve silah kullanılması sırasında üçüncü kişilere gereksiz zararlar verilmemesinden kaçınılmasını,

- Gereksiz yaralanmalara sebep olan ya da gereğinden fazla zarar veren ya da verme ihtimali olan ateşli silahların kullanımının yasaklanmasını,
- Polis memurlarına teslim edilen silah ve mühimmatın kontrolü, emniyeti ve muhafazasından polis memurlarının sorumlu olduğunun garanti altına alınmasını,
- Gerektiği durumlarda ateşli silah kullanımında önce uyarı/ihtar yapılmasını,
- Polisin silah kullanması durumunda, polis teşkilatı içerisinde silah kullanımına ilişkin bir raporlama ve değerlendirme sisteminin oluşturulmasını bildirmektedir.

Silah kullanmaya ilişkin temel ilkelerde; gereksiz yaralanmalara sebep olan ya da gereğinden fazla zarar veren ya da verme ihtimali olan ateşli silahların kullanımının yasaklanması ve azaltılması bu anlamda daha doğrusu silah kullanıldığında en az zarar veren mühimmat kullanılması tavsiye edilmektedir.

Ateşli silah kullanımında önce uyarı/ihtar yapılmasını ilgili istisnai bir durum sınırdan geçişlerin önlenmesi ile ilgili olarak devlet mevzuatlarında düzenlenmiştir. Örneğin, Alman mevzuatında sınırdan geçenlerin yabancı olduğu öngörülerek düzenlemeler yapılmıştır.

BM Kararı Madde 12-14

Hukuka Aykırı Toplantı ve Gösterilerde Zor ve Silah Kullanma Yetkisine İlişkin İlkeler: Esas itibarıyla Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü düzenleme Anayasal bir haktır ve yasaklanamaz (AİHS Madde 11 ve Anayasa madde 34).

Gösteri yürüyüşleri ile ilgili yine dağılmakta olan veya barışçıl şiddet içermeyen gösterilerde zor kullanma minimal düzeyde kullanılır. Şiddet ve taşkınlığı da içeren toplantı ve gös-

terilerde, ateşli silah ancak diğer imkanların uygulama imkânı yoksa kullanılır. Ancak silah burada gerektiği ölçüde kullanılır. Bu durumda ateşli silah yukarıda verilen madde 9'daki ilkeler çerçevesinde kullanılır.

BM Kararı Madde 19 ve 20

Zor ve Silah kullanmaya ilişkin uygulamalı eğitimlerin devlet tarafından kolluğa verilmesini tavsiye etmektedir.

Madde 21

Görevi gereği zor ve silah kullanan ve bunun yarattığı stres ile baş edemeyen polisler gereken danışma hizmeti ve desteği sağlamak devletin görevidir.

Madde 22-26

Kolluğun zor ve silah kullanması durumunda, kolluk teşkilatı içerisinde bu işin takibinin en ince ayrıntısına kadar yapılması ve raporlanması tavsiye edilmekte, zor ve silah kullanılması sonucu hayatını kaybeden veya yaralananların ailelerine nasıl haber verileceği tavsiye edilmektedir. Ayrıca, **kanunsuz emir** ile ilgili düzenlemeler de yer almaktadır.

Eğer polis zor kullanma veya silah kullanma neticesinde amirinin verdiği emri yerine getirmek zorundaysa özellikle sözlü verilen emirlerin sorgulanmaması durumu söz konusudur. Bu anlamda bile Birleşmiş Milletler ilke kararına göre amirin emriyle olumsuz bir netice çıkmış ise emri veren amir sorumludur.

Örnek ülke olarak ele alınan Almanya'da zor kullanma ve silah kullanmayla ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Örnek Ülke Mevzuatı: Almanya:

“GESETZ ÜBER DEN UNMITTELBAREN ZWANG BEI AUSÜBUNG ÖFFENTLICHER GEWALT DURCH VOL-LZUGSBEAMTE DES BUNDES”

Madde 1

Zor ve silah kullanmaya ilişkin yasal çerçeve ortaya konmakta ve bu konuda yapılan genel düzenlemenin bu yasa ile olduğu belirtilmektedir. Diğer kanunlarda zor kullanmaya ilişkin hususlar mevcut ise, o düzenlemelerin de geçerli olduğuna ilişkin hususlar ifade edilmektedir.

Madde 3

AİHM tarafından sözleşmeye dayalı olarak ortaya konulan ilkeler çerçevesinde, zor ve silah kullanma halinde, Alman Federal Anayasasındaki hangi temel hakların sınırlandırıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu temel haklar; yaşam hakkı, vücut dokunulmazlığı, kişi hürriyeti ve konut dokunulmazlığıdır.

Madde 4

Bu maddede ise kavram kargaşasına mahal vermemek için yasa kapsamında zor kullanmaya ilişkin kavramlar belirtilmektedir. Bu kapsamda silah kavramı, doğrudan bu yasa kapsamında tanımlanmakta ve hizmete uygunluğu kabul edilen kesici ve ateşli silahlar, biber gazı ve diğer patlayıcı maddeler açıkça sayılarak belirtilmektedir.

Madde 5

Yasanın bu maddesinde BM ilke kararlarına uygun bir şekilde, zor ve silah kullanma neticesinde yaralanan kişilere, imkanlar elverdiği ölçüde yardım edilmesine ilişkin düzenleme getirilmiştir.

Madde 6

Yasanın 6. Maddesinde, yasa kapsamında zor ve silah kullanmaya ilişkin yetkili olan, devlet adına hareket eden yasa uygulayıcıları sayılmış kanun kapsamında zor kullanmaya yetkili olan kişilerin bu kişiler olduğu belirtilmiştir.

Düzenleme tüm kolluğu ortak bir platformda buluşturmuş ve tek bir yasa altında toplamıştır. Bu anlamda bu yasa federal olarak düzenlenmiş kolluğun silah kullanma yasası olarak ifade edilebilir.

Madde 7

Yasa uygulayıcının, amirin emriyle hareket etmesi halinde, zor kullanma sınırının aşılmasından kimin sorumlu olduğu düzenlenmiştir.

Madde 8

Ulusal hukukumuzda en çok tartışılan konulardan biri olan “kelepçe takma” olayı, Almanya’da federal yasa çerçevesinde bu maddede düzenlenerek, hem kelepçe takmanın şartlarını belirtmekte, hem de kelepçe takmayı tartışmasız bir şekilde uygulama imkanını ortaya koymaktadır.

Bu kapsamda,

- Direnen, kolluk kuvvetlerine ya da üçüncü kişilere karşı saldırı tehlikesi olanlara,
- Kişinin kaçma tehlikesi varsa veya kaçmaya yeltenmişse,
- İntihar etme tehlikesi varsa kelepçe takılır.

Genel olarak bir kıyaslama yapıldığında, Alman mevzuatındaki bu düzenlemeler mevcut mevzuatımızdaki düzenlemeler ile örtüşmektedir. Mevcut mevzuatımızda kelepçe kullanımı esas itibarıyla Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenmiştir.

Madde 9

Yasanın bu maddesi, yasa kapsamında genel olarak kamu gücü kullanan yasa uygulayıcılarından hangilerinde silah kullanma yetkisi olduğunun tespiti ve yasa uygulayıcı kamu görevlilerini saymak suretiyle düzenlenmiştir. Bu kapsamda, federal polis memurları, eyaletlerin polis memurları, sınır koruma görevlileri ve gümrük muhafaza memurları, sahil güvenlik memurları, ceza ve tutukevi görevlileri ile infaz koruma memurları gibi silah kullanma yetkisini kimlerin kullanacağı hüküm altına alınmıştır.

Madde 10

Anılan federal yasanın bu maddesinde ateşli silah kullanılacak durumlar geniş şekilde sayılmak suretiyle belirlenmiş, yasal açıdan ateşli silah kullanılacak durumlara açıklık getirilmiştir. Esas itibarıyla gerek BM ilkelerinde gerekse AIHM'in AIHS sözleşme hükümlerinde ortaya konulan ilkelere uygun düzenlemeleri içerecek şekilde yasal düzenleme yapılmıştır.

Federal yasa ile getirilen bir düzenleme ise federal sınır görevlilerinin silah kullanımına ilişkin düzenlemedir. Silah kullanılması gerektiğinde, öncesinde ihtar düzenleyen 13. Maddeden farklı olarak 11.maddede getirilen düzenleme ile sınırdaki muhatap olunan kişilerin genellikle yabancılar olması sebebiyle ülkenin dilini bilmeyecekleri varsayılarak, “uyarı atışı”nın bu anlamda “ihtar” olarak değerlendirileceği hükme bağlanmıştır.

Madde 13

Yasanın bu maddesinde silah kullanılması durumunda “ihtar” konusu ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır. silah kullanılacağı zaman bu durumun ihtar edilmesi gerektiği, olayın durumuna göre uyarı atışının, ihtar yerine geçeceği açıkça hükme bağlanmıştır.

Özellikle sınırın aşılmasıyla ilgili suç sayılan eylemlerin istatistikleri, Almanya verileri, polis kriminal istatistiklerine, Türkiye verileri ise Adli sicil istatistiklerine yani yargıya intikal eden durumların verilerine dayanarak hazırlanmıştır. Türkiye verilerinde parantez içerisinde belirtilen rakamlar olaya karışan yani zor kullanma yetkisini aşmak suretiyle suç işleyen polis ve bekçileri ifade etmektedir.

Almanya’da düzenleme, görevdeyken adam yaralama suçu iken, Türkiye’de zor kullanma yetkisinin aşılması suretiyle doğrudan kolluğun işlediği bir suç olarak düzenlenmektedir.

Tablo 1: *Almanya-Türkiye Zor ve Silah Kullanma: Resmi Kayıtlara Giren Sayılar – BKA ve Adli Sicil İstatistikleri*

YILLAR	ALMANYA		TÜRKİYE	
	OLAY SAYISI	FAİL SAYISI	OLAY SAYISI	FAİL SAYISI
2017	1.466	1.557	956 (667)	2.211 (1.296)
2018	1.559	1.700	1.076 (774)	2.336 (1.523)
2019	1.500	1.610	1.294 (985)	3.059 (1.964)
2020	1.708	1.808	1.272 (1.003)	2.928 (1.902)
ALMANYA da Karanlık Alan rakamları 12.000 Alman Ceza Kanunu Madde 340 Görevde iken adam yaralama Suçu			TCK 256 Zor Kullanma Yetkisinin aşılması suretiyle kasten adam yaralama (gönderme maddesi)	

Sonuç olarak PVSK’ daki düzenlemelerin AİHS kapsamında ortaya konan ilkeleri karşıladığı, BM kararı çerçevesinde ortaya konan ilkelere uygun olduğunu söylemek mümkündür.

PVSK’daki yasal düzenleme Federal Almanya zor kullanma yasası ile karşılaştırıldığında, eksik görünen kısım, zor kullanma sonucu yaralananlara tıbbi yardım ve destek ile ilgili hükümlerin PVSK kapsamında açıkça düzenlenmemiş olmasıdır. Bu hususun gerekli olup olmadığı, politika belirleyicilerinin takdirindedir.

Uygulamada ortaya çıkan sorunları aşmak için, örnek ülke olarak ele alınıp incelenen Federal Almanya örneğinde olduğu gibi tüm genel kolluk için uygulama imkanı olan zor ve silah kullanmaya ilişkin, BM ilkeleri ve AİHM ilkeleri de dikkate alınarak yeknesak bir yasal düzenlemenin yapılmasının da ayrıca değerlendirilmesi önerilmektedir.

Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisinde Eğitimin Rolü: İnsan Hakları Hukuku Açısından Bir Değerlendirme*

İnsan hakları, “pozitif hukuk tarafından tanınmış olsun olmasın, belli bir tarihsel aşamada insanların sahip olmaları gerekli sayılan bütün hak ve özgürlükleri” ifade eder. İnsan hakları bakış açısı herkesi resme dâhil etmekte ve kimsenin geride bırakılmadığından emin olunmasını sağlayan bir rehber görevi üstlenmektedir.

Bir kolluk kuvveti olarak polisin temel sorumluluğu kamu düzeni ve kamu güvenliğinin sağlanmasıdır. PVSK’da “halkın ırz, can ve malını muhafaza ve ammenin istirahatini temin etmek” şeklinde bu göreve işaret etmektedir.

UNESCO’nun eğitimle ilgili tavsiye kararına göre kelime anlamı olarak “eğitim”, kişinin anlama dâhil olan tüm yeteneklerinin, tutumlarının ve bilgilerinin tamamının toplumlarda, yine kişilerin fayda sağlayacağı bir şekilde, kişilerin ve toplumsal grupların bilinçli gelişmeyi öğrenmeleri sayesinde meydana gelen toplumsal hayat sürecinin tümü anlamına gelir. Eğitim diğer hakların gerçekleşmesi için vazgeçilmez bir araç olmasının yanı sıra kültürün gelecek nesillere aktarılmasında kilit rol oynamaktadır. Hassas grupların güçlendirilmesinde, istismar, sömürü gibi kötü

* Bu bölüm Dr. Ertuğrul YAZAR’ın Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisi Çalıştayında yapmış olduğu konuşmadan derlenmiştir.

emellerin engellenmesinde ve bireylerin bunlara karşı korunup kollanmasında, çevre duyarlılığının ve insan hakları bilincinin gelişmesinde ve daha birçok unsurda eğitimin payı yadsınamaz.

İnsan hakları eğitimi ise, insanları haklarını tanımak, talep etmek ve savunmak için insan haklarına ilişkin bilgi, beceri ve değerleri geliştiren öğrenme sürecidir. 1993 yılında Dünya İnsan Hakları Konferansı, insan hakları eğitimi “toplumlar arasında istikrarlı ve uyumlu ilişkilerin geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesi ile karşılıklı anlayış, hoşgörü ve barışın teşvik edilmesi için gerekli” olarak ilan etmiştir.

Avrupa Konseyi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi ve İnsan Hakları Eğitimi Şartı (2010) insan hakları eğitimi; insan hakları ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunması amacıyla toplumda evrensel bir insan hakları kültürünün inşasına ve savunulmasına katkıda bulunmaları için güçlendirmek amacıyla öğrenenleri bilgi, beceri ve anlayışla donatmayı ve tutum ve davranışlarını geliştirmeyi amaçlayan eğitim, öğretim, bilinçlendirme, bilgi, uygulama ve faaliyetler olarak tanımlamaktadır.

Polis kuvvetlerinin hukuki, gerekli, orantılı ve ayrımcı olmayan şekillerde hareket etmesinin sağlanması ancak “insan hakları merkezli bir eğitim” ile mümkündür. Bu bağlamda polisler için yönelik insan hakları eğitimi kolluk personelinin meslek hayatı boyunca devam etmesi gereken kesintisiz bir süreçtir. Alınan eğitim, adaletin tesisi, her daim hukuka uygun hareket etmenin gerekliliği ve temel hak ve özgürlüklere müdahale veya insan hakları ihlali risklerinin en az düzeye indirilmesi noktasında büyük önem taşımaktadır.

Polisin insan hakları eğitimi uluslararası metinlerde de üzerinde hassasiyetle durulan bir alandır. Avrupa Konseyi “İnsan Haklarının Korunması ve Anlaşılması” başlıklı belgesinde hakimler,

polis, cezaevi görevlileri, doktorlar, sosyal hizmet uzmanları ve sivil toplum kuruluşları gibi aktörlerin insan hakları eğitiminin önemine değinmiş, bu aktörlerin insan haklarının korunmasının ön saflarında yer aldığı vurgulanmıştır. Avrupa Polis Etiği Kurallarında da polis personelinin eğitimine değinilmektedir. Buna göre polisler; demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının korunması temel değerlerine dayanan bir polis eğitimi almalıdır.

Polis eğitiminin gerekliliğinin yanı sıra bir diğer önemli unsur bu eğitimde nasıl bir yaklaşımın esas olması gerektiğidir. Bu soruya, insan hakları hukuku çerçevesinde hak temelli bir yaklaşımın esas olması gerektiği şeklinde cevap verilebilir. Polis eğitiminde hak temelli bir yaklaşımın odak noktasının “insan onuru” olması gerektiği ifade edilmelidir. Zor ve silah kullanımı dahil kullanılan araç ve yöntemler, “insan onuru ilkesi” referans alınarak pratiğe dönüşmelidir.

“İşkenceye Sıfır Tolerans” politikasını referans alan İnsan Hakları Eylem Planında sıklıkla vurgulanan ilkelere biri, bütün hakların özü şeklinde vurgulanan “insan onurudur”. Bu bağlamda Eylem Planında öngörülen hedeflerden biri, yakalama ve gözaltı uygulamalarının insan onurunu zedelemeyecek şekilde yerine getirilmesini temin etmek için kolluk görevlilerinin farkındalıklarının artırılmasıdır. Ayrıca Eylem Planında kolluk görevlileri ile çarşı ve mahalle bekçilerine zor ve silah kullanımı ile kötü muamele teşkil edebilecek durum ve eylemler hakkında düzenli olarak eğitim verileceği belirtilmektedir.

Niteliği gereği, polislik mesleği aşırı derecede zor ve çaba gerektiren bir meslektir. Bu bağlamda polis eğitiminin, gerçek hayat senaryolarından yararlanarak “gerçek dünya” deneyimlerine dayanması gerektiği ifade edilmektedir.

Güç kullanımı eğitimi, özellikle yeni işe alınan polislerin pratikte karşılaşma olasılığının en yüksek olduğu senaryolara vurgu yapılarak, “senaryo tabanlı” olmalıdır. İnsan haklarının kolluk kuvvetlerinin gerçekliğine dahil edilmesini sağlamaya yardımcı olacak bu tarz bir uygulamanın ayrı bir modül olarak ele alınmak yerine tüm eğitim modülleri ve materyalleri boyunca entegre edilmesi önem arz etmektedir. Bu tarz bir yaklaşımın insan haklarının kolluk kuvvetlerinin günlük işleriyle nasıl ilişkili olduğunu göstermede işe yarayacağı değerlendirilmektedir.

Polislerin alacağı hukuk eğitiminde gerçek hayatla ilişki kurulması bağlamında hukuk kliniklerine yer verilmesi seçeneği de değerlendirilmelidir. Belirli erdemlerin kazanılması, önyargıların önlenmesi, adalet duygusunun pekiştirilmesi gibi kazanımların hukuk kliniği yoluyla sağlanmasında yarar görülmektedir.

İnsan Hakları Merkezli Polis Eğitiminin Kapsamı

Birleşik Krallık Polis Şikayet Kurumuna göre, yasal ilkeler ve insan hakları konuları, kültürel, psikolojik ve tıbbi faktörler, tehdit değerlendirmesi ve çatışma çözümü, kabul edilemez kısıtlama biçimleri, kısıtlama tehlikeleri, kısıtlamalı ekipman kullanımı, ilk yardım ve canlandırma, yönlendirme ile raporlama ve bilgi alma asgari düzeyde bir polislik eğitiminin temel unsurlarıdır. Spesifik olarak, eğitimin kapsamı gereken alanlar şu başlıklarla ifade edilmektedir:

- Hukuka uygun, gerekli ve orantılı güç kullanımına ilişkin temel ilkeler,
- İnsan hakları perspektifi ve özen yükümlülüğü,
- Irkçılık ve klişelerle mücadele için kültürel farkındalık,
- Psikolojik faktörler – şiddetin nedenlerini anlamak, potansiyel şiddeti tanımak ve beden dilini yorumlamak,
- Tıbbi risk değerlendirmesi, tehdit değerlendirmesi,

- Sözlü gerilimi azaltma, iletişim ve müzakere teknikleri dahil olmak üzere çatışma çözümü,
- Bazı kısıtlama biçimlerinin kabul edilemez doğası (örneğin boyun tutuşları),
- Coplar, CS gazı ve kelepçeler gibi kısıtlama ekipmanlarının doğru kullanımı,
- Duruma bağlı oksijensizlikten boğulma (asfiksi) gibi bazı kısıtlama biçimlerinin tehlikeleri ve kısıtlamanın kısa olması gerekliliği,
- Zapt edilmiş bir kişiyi izlemek ve travma veya sıkıntının uyarı işaretlerini tanımak,
- Tıbbi durumlar, psikiyatrik bozukluklar ve ilişkili risk faktörleri,
- Uyuşturucu veya alkol tüketimi ve ilişkili risk faktörleri,
- Temel ilk yardım,
- Planlı bir olay olarak canlandırma,
- Erken müdahale ve diğer kurumlara sevk ihtiyacı da dahil olmak üzere ruh sağlığı sorunları ve mevzuat,
- Anında raporlama ve kritik olay bilgilendirme ihtiyacı.

BM tarafından 1990’da kabul edilen “Kolluk Görevlileri Tarafından Güç ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel İlkeler” adlı Bildiri’nin 18’inci maddesine göre, polislerin uygun tarama prosedürleriyle seçilmeleri, görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmek için uygun ahlaki, psikolojik ve fiziksel niteliklere sahip olmaları, sürekli ve kapsamlı mesleki eğitim almaları ile bu işlevleri yerine getirmek için uygunluklarının periyodik olarak gözden geçirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Bildiri’nin 19’uncu maddesi, ateşli silah taşınması gereken kolluk görevlilerinin, yalnızca kullanımlarına ilişkin özel eğitimleri tamamladıktan sonra ateşli silahları kullanmaya yetkili olmaları gerektiğini, tüm kolluk kuvvetlerine eğitim verilmesini

ve polislerin kuvvet kullanımında uygun yeterlilik standartlarına göre test edilmesini hüküm altına almaktadır.

Bildirinin eğitim konusu ile ilgili 20'nci ve son maddesinde ise, kolluk kuvvetlerinin eğitiminde, polis etiği ve insan hakları konularına, soruşturma sürecinde çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesine, kalabalık davranışlarının anlaşılması ile ikna süreci, müzakere ve arabuluculuk yöntemlerine önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, güç ve ateşli silah kullanımını sınırlamak amacıyla teknik araçlar dâhil olmak üzere zor ve ateşli silah kullanımına alternatif yöntemlere özel önem verilmesi gerektiği düzenlenmektedir. Olağanüstü hal, sıkıyönetim, uzun süreli sokak olayları gibi belirli olaylar ışığında kolluk kuvvetlerinin eğitim programlarını ve hareket yöntemlerini gözden geçirmesi gerektiği de belirtilmektedir.

Avrupa Polis Etiği Kurallarına göre; genel polis eğitimi topluma mümkün olduğunca açık olmalıdır. Tercihen genel başlangıç eğitimini, düzenli aralıklarla hizmet içi eğitim ve uzmanlık, yönetim ve liderlik eğitimi izlemelidir.

Başta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve içtihat hukuku olmak üzere yerleşik insan hakları ilkelerine ilişkin güç kullanımı ve sınırlar konusunda uygulamalı eğitim, her düzeyde polis eğitimine dâhil edilmelidir. Ayrıca polis eğitimi, ırkçılık ve yabancı düşmanlığına meydan okuma ve bunlarla mücadele etme ihtiyacını tam olarak hesaba katmalıdır.

İnsan hakları merkezli bir polislik eğitiminde, darbelerin insan hakları ihlallerine yönelik ilişkisi de kurulmalıdır.

Polis eğitiminde; ulusal, kapsamlı ruh sağlığı eğitimi de önem arz etmektedir. Bu, ön saflarda yer alan veya gözetim rolünü üstlenen polisler için gerekli olduğu gibi işe yeni başlayan personel içinde gereklidir.

İnsan hakları merkezli polis eğitiminde üzerinde durulması gereken en önemli konu başlıklarından biri, zor ve silah kullanılması durumunda uyulması gereken ilkelerdir. Orantılılık, hukuka uygunluk, hesap verebilirlik, gereklilik ve ayrımcılık yasağı gibi insan hakları ilkelerinin özellikle işe yeni başlayan polis memurlarına uygulamalı olarak anlatılması önem arz etmektedir.

Yeni işe alınanların, polislik işlevleri, toplumdaki rolü ve sorumlulukları, ilgili mevzuat ve politikalara uygun olarak ilgili görevlerini nasıl yerine getirecekleri, güç kullanma yetkisi de dâhil olmak üzere polis yetkilerini ne zaman ve nasıl kullanacakları, bir dereceye kadar takdir yetkisi sağlayan yetkilerin nasıl kullanılacağı konusunda eğitilmesi gerekmektedir. Polislerin ayrıca alkoyma ve ilk yardım eğitimi dahil tutukluların tedavisi ile ilgili özel görevler için uygun eğitim almaları önem arz etmektedir.

Polis eğitiminde, bir diğer önemli bileşen savunmasız/kırılgr grupların hassasiyetlerine yönelik yaklaşımdır. Polislikte empati, iletişim becerileri ve gerilimi azaltma tekniklerini kullanma becerisi de dahil olmak üzere, son derece savunmasız grupların ihtiyaçlarına ilişkin görevleri yerine getirmek için gereken farklı kişisel beceriler ve deneyimler oldukça önemlidir. Bu yetiler, polislin doğru güç kullanımı ve polislerin güç kullanmaktan kaçınabildikleri durumlarda yapılan değerlendirmeye birlikte polis değerlendirme sürecine dahil edilmelidir.

Polislin görevde kullandığı ateşli silahları güvenli ve isabetli kullanma becerisi kazanacak şekilde eğitilmeleri de son derece önemlidir.

Son olarak polis eğitiminde, eğitimcilerin eğitimi de önemli bir bileşendir. Polis eğitim kurumları ve hizmet içi eğitim birimlerinde görev yapan deneyimli polislerin eğitici olabilmeleri veya

mevcut eğitimcilerinin bilgi ve becerilerini “öğrenen merkezli eğitim anlayışı çerçevesinde” geliştirmesi gereklidir. Eğitim verme becerisi ile eğitimin kalitesini artırmak gibi amaçlarla eğitimcilerin eğitimine yer verilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisinin Sınırlılıklarına İlişkin Hukuki Normlar

Anayasal Güvenceler

Polisin zor ve silah kullanma yetkisinin çerçevesi ve sınırlılıkları bağlamında en önemli referans belgelerinden biri normlar hiyerarşisi doğrultusunda en tepede yer alan anayasadır. 1982 Anayasasının birkaç maddesi bu yetkiyle ilişkili olmakla beraber bazıları bu yetkinin nasıl kullanılacağı veya sınırları üzerinde geniş bir çerçeve çizmektedir. İlk olarak Anayasa’nın 2’nci maddesinde yer alan “*insan haklarına saygılı devlet*” ve “*bir hukuk devleti*” vurgusu söz konusu yetkinin bu ilkeleri aşmayacak şekilde kullanılmasını şart koşmaktadır.

İkinci olarak devletin temel amaç ve görevlerini düzenleyen Anayasa’nın 5’inci maddesinde yer alan hükümler polisler dâhil olmak üzere devletin tüm çalışanlarını kapsamaktadır. Bu bağlamda polisler önleyici ve bastırıcı mahiyette üstelendikleri vazifeleri ifa ederken amaçlarının bilhassa “*kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaştırmaya uygun şekilde sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak*” olduğunu hatırlamalıdır.

Anayasa’da yer alan amaç unsuru idare hukukunda da geniş bir yer bulan ve polisin sorgulama, yakalama, gözaltı gibi süreçlerde zor ve silah kullanımında gündeme gelen önemli bir bile-

şendir. Bu tarz süreçlerde ifa olunan tüm idari işlemler sonucunda ulaşılmak istenen sonuç “amaç unsurunu” ifade etmektedir.

Bilindiği üzere maddi gerçek, yaşanan gerçeğin delillerle temsil edilmiş şeklidir ve bu bağlamda ceza yargılamasının amacı da maddi gerçeğe ulaşmaktır. Maddi gerçeğe ulaşmak için seçilen araç ve yöntemlerin tümü insan onuru kriterinden geçmelidir. Sorgulama, yakalama, gözaltı gibi süreçlerde tehdit, korkutma, şiddet ve hile gibi yöntemlere başvurulması insan onuru ilkesiyle bağdaşmadığı gibi kolluk sürecinin şeffaflığı ve hesap verilebilirliğinin de önüne geçilerek hatalara neden olacaktır.

Sonuç almaya odaklı bir yaklaşım, temel hak ve özgürlükle müdahaleyi ve insan hakları ihlallerini de beraberinde getirir. Örneğin, ceza adaleti sisteminde sorgulama süreci “şüpheliden delile” değil “delilden şüpheliye” doğru olmalıdır. Böylece özgürlüğünden yoksun bırakılanların veya şüphelilerin istismarı engellenmiş, insan haklarını ihlal riski azaltılmış ve hak temelli bir yaklaşım benimsenmiş olur. Bu bağlamda sonuç almaya odaklı bir yaklaşım yerine amaç gerçekleri ortaya çıkarmak olmalıdır. Nitekim bu süreçlerde de amaç, kesin ve güvenilir bir bilgiye erişim olmalıdır. Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT), sonuç odaklı bir yaklaşım benimsenerek kişiye zorla suçunu itiraf ettirmeye çalışmanın sıklıkla masum insanların suçlu bulunmasına, yalan beyanda bulunmasına veya kandırılmasına ve en sonunda asıl suçlunun özgür kalmasına neden olabileceğini not etmektedir.

Üçüncü olarak polis'in zor ve silah kullanımı başta olmak üzere üstlendiği vazifelerin ifası sürecinde ayrımcılık yapmama ve ayrımcı bir tutum izlememekle yükümlü olduğu Anayasa'nın 10'uncu maddesini zikretmekte yarar bulunmaktadır. Uluslararası insan hakları hukukunun yanı sıra anayasal tabirle polis'in, “*dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep*

ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmesi” yasaktır. Bu ilke, polisin zor ve silah kullanımında karar alınırken hem ilgili tüm hususların gözetilmesini hem de ilgisiz konuların dikkate alınmamasına çaba gösterilmesini ifa etmektedir. Din, dil, ırk, cinsiyet, sosyal sınıf, dini veya siyasi düşünce gibi konu dışı faktörler dikkate alınmamalıdır. Ancak yaş, beden, engellilik veya akıl sağlığı gibi herhangi bir faktör nedeniyle mağduriyet doğurma riski olan ayırmacılık temelleri dikkate alınmalıdır.

Dördüncü olarak “insan haklarına saygılı bir devlet” anlayışından hareketle ikinci kısımda yer alan temel haklara ilişkin haklar ve güvenceler polisler için de emredici hükümleri beraberinde getirebilmektedir. Örneğin *“herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olması”* polisler içinde bu hakkı koruma, kollama, saygı duyma ve istisnai şartlar dışında müdahale etmeme yükümlülüğünü beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda Anayasa’da hangi öldürme fiillerinin yaşama hakkının dışında olduğu sayma usulüyle detaylıca ifade edilerek bunların dışındaki fiiller yasaklanmıştır. Bunlar; *“meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevap verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleridir”*.

Yaşama hakkı konusunda var olan benzer yaklaşımı diğer hak ve özgürlüklerle de görmek mümkündür. Bu duruma, mutlak bir yasak olan işkence ve kötü muameleye hiçbir surette tenezzül etmeme, kişi hürriyeti ve güvenliğiyle ilgili hükümlere riayet etme örnek gösterilebilir. Bu tarz eylemlerin aynı zamanda suçun konusunu da oluşturduğunu belirtmekte yarar bulunmak-

tadır. Kanunsuz Emir başlıklı Anayasa'nın 137'nci maddesinde “*Konusu suç teşkil eden emrin, hiçbir suretle yerine getirilmeyeceği ve aksi durumda da yerine getiren kimsenin sorumluluktan kurtulamayacağı*” hüküm altına almaktadır.

Anayasal çerçevede son olarak 1982 Anayasa'nın 12 ve 13'üncü maddelerinde yer alan hükümleri de zikretmekte yarar görülmektedir. Polislerin görev ve yetkileriyle ilgili tüm süreçlerde “*herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu*” göz önünde bulundurulması elzemdir.

Temel hak ve hürriyetlerin, “*özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabileceği*” ve bu sınırlamaların, “*Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamayacağı*” önce kişiler için temel bir güvence sonra da polislerin iş ve eylemleri için temel bir çıkış noktasıdır.

İnsan hakları hukuku çerçevesinde uluslararası hukukta da geniş yer bulan “kanunilik ilkesi”, “öze dokunma yasağı”, “ölçülülük” gibi polis müdahalesinde de uyulması gereken evrensel hukuk ilkelerini bulmak mümkündür.

1982 Anayasasının 90'ıncı maddesi uyarınca usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır. Söz konusu düzenleme polisin zor ve silah kullanma yetkisinde temel hak ve özgürlükler lehine önemli bir koruma alanını ifa etmektedir.

Kanuni Düzenlemeler

Kanunilik ilkesi uyarınca temel hak ve hürriyetlerin yalnızca Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanması mümkündür. Bu bağlamda hem polisin görev ve yetkilerini hem de zor ve silah kullanımı gibi süreçlerin sınırlılıklarının kanuni düzeyde belirlenmiş olması veya belirlenecek olması önem arz etmektedir. Zor kullanma; kişilerin kendilerine ifade edilen belirli bir yükümlülüğün gereklerine uygun davranılmaması halinde, bu yükümlülüğün gereklerine uygun davranılmasını sağlamak amacıyla ve ancak kanunla verilen yetkiye dayalı olarak başvurulabilecek bir yetkidir. Bu bağlamda zor ve silah kullanma yetkisinin mutlaka kanuni bir dayanağı olmalıdır.

PVSK ve 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda (CMK) zor kullanma yetkisine ilişkin örnekleri görmek mümkündür.

CMK'nın "tanıkların çağırılması" başlıklı 43'üncü maddesinde tanıklar için "*zorla getirme kararı verilebileceği*" ve "çağrıya uymayan *tanıklar*" başlıklı 44'üncü maddede "*usulüne uygun olarak çağrılıp da mazeretini bildirmeksizin gelmeyen tanıkların zorla getirileceği*" hüküm altına alınmaktadır. Benzer durum 145 ve 146'nı maddeler için de geçerlidir. "İfade veya sorgu için çağrı" başlıklı CMK'nın 145'inci maddesinde "*ifadesi alınacak veya sorgusu yapılacak kişilerin zorla getirilebileceği*" ve "*zorla getirme*" başlıklı 146'ncı madde de "*çağrıldığı halde gelmeyen şüpheli veya sanığın zorla getirilmesine karar verilebileceği*" belirtilmektedir.

Zor kullanma usulünün tebliğ sürecine de yansıdığı görülmektedir. Her ne kadar CMK'da zor kullanma yetkisine ilişkin hükümler bulunsa da polisin zor kullanma yetkisine ilişkin genel

hükümlerin PVSK’da olduğu ifade edilebilir. Kanunun 16’ncı maddesinde; polisin görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direniş kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkili olduğu ifade edilmektedir. Direniş kıracak ölçüde lafından “ölçülülük” ilkesinin bir yansımasını çıkarmak mümkündür. Nitekim devam eden hükümlerle, zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde “*kademeli olarak artan nispette*” bedeni kuvvet, maddi güç ve kanuni şartları gerçekleştirmede silah kullanılabileceği hüküm altına alınmaktadır.

Polisin silah kullanma yetkisi sayma usulüyle sıralanarak sınırlandırılmıştır. Kanunun söz konusu hükümlerinde de “meşru savunma hakkının kullanılması”, “direnisi kıracak ölçüde”, “şüphelinin yakalanmasını sağlayacak ölçüde”, “saldırıyı etkisiz kılacak ölçüde” gibi temel hak ve hürriyetlerin korunmasına yönelik polisin yetki kullanımında sınırlılıklar mevcuttur. Söz konusu hükümlerden görevin ifası kapsamında bir hukuka uygunluk sebebi olarak polisin zor ve silah kullanma yetkisine sahip olduğu sonucu çıkmaktadır. Bununla beraber kuvvet kullanmanın amacının hiçbir zaman yakalanan kişiyi cezalandırmak olmadığı, direniş yok etmek için kullanılan kuvvetin saldırıyı gerçekleştirmek için kullanılan kuvvete göre orantısız da olması gerektiği anlaşılmaktadır.

CPT de kolluk görevlilerinin yakalama sırasında zorunlu olarak gerekli olandan daha fazla güç kullanmaması gerektiğini belirtmekte ve Avrupa Konseyine Taraf Devletlere “yakalanan kişiler kontrol altına alındığında bu kişilere vurmanın herhangi bir gerekçesi” olamayacağını hatırlatmaktadır.

Söz konusu Anayasal güvenceler ve kanuni düzenlemeler bağlamında polisin zor ve silah kullanım yetkisinde uyulması gereken

İlgili prensipler İngilizce karşılıklarından uyarlanarak planı anımsatır şekilde baş harfleri PLANN (proportionate, lawful, accountable, necessary ve non-discriminatory) olacak şekilde formüle edilebilir. Türkçe karşılıklarıyla bu ilkeler; orantılılık, hukuka uygunluk, hesap verebilirlik, gereklilik ve ayrımcılık yasağıdır.

İnsan Hakları Eylem Planı Bağlamında Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi ile Kolluğun Eğitiminin Önemi

İnsan Hakları Eylem Planının Temel İlkeleri arasında şu hususlar yer almaktadır.

- Tüm kamusal faaliyetlerde insan onuru, devlet yönetiminin doğruluğunu ve hukuk kurallarının adalete uygunluğunu ölçmenin en temel aracı olacaktır.
- İnsan onuru, bütün hakların özü olarak hukukun etkin koruması altındadır.
- İnsan, doğuştan sahip olduğu vazgeçilmez haklarıyla yaşar. Devletin temel amaç ve görevi, bu hakları korumak ve geliştirmektir. (Adalet Bakanlığı, Nisan 2021)

İşkence ve Kötü Muameleye Sıfır Tolerans Politikasının Titizlikle Uygulanmaya Devam Edilmesi

Eylem Planında yer alan bu başlık altında aşağıdaki faaliyetlerin büyük önem arz ettiği ifade edilmelidir:

- Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu'ndaki hükümler başta olmak üzere zor ve silah kullanımına ilişkin uygulama uluslararası standartlar dikkate alınarak analiz edilecektir. (6.1.a)
- Zor ve silah kullanımına ilişkin mevzuatın uluslararası standartlarla uyumlu bir şekilde uygulanması amacıyla rehberler oluşturulacaktır. (6.1.b)

- Kolluk görevlileri ile çarşı ve mahalle bekçilerine zor ve silah kullanımı ile kötü muamele teşkil edebilecek durum ve eylemler hakkında düzenli olarak eğitim verilecektir. (6.1.c)
- Yakalama ve gözaltı uygulamalarının insan onurunu zedelemeyecek şekilde yerine getirilmesini temin etmek için kolluk görevlilerinin farkındalıkları artırılacaktır. (6.1.g)

Kamu Görevlilerinin İnsan Hakları Farkındalığının Artırılması

Eylem Planında yer alan bu başlık altında aşağıdaki faaliyetlerin büyük önem arz ettiği ifade edilmelidir:

- Kolluk görevlilerinin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarında temel insan hakları konularına geniş bir şekilde yer verilecektir. (9.1.c)
- Türkiye, bireysel hak ve özgürlükleri koruma taahhüdünde bulunan demokratik bir ülkedir.
- Kamusal alanda faaliyet gösteren insan hakları kurum ve kurulları ile diğer kamu idareleri, kamu hizmetlerinin insan haklarına dayalı olarak işleminin temini açısından doğrudan veya dolaylı olarak önemli işlevler görmektedir.

İnsan Hakları Kurumlarının Etkinliğinin Artırılması

Eylem Planında yer alan bu başlık altında aşağıdaki faaliyetlerin büyük önem arz ettiği ifade edilmelidir:

- Kolluk görevlilerinin eylemlerine ilişkin şikâyet sisteminin etkili, hızlı ve şeffaf bir şekilde işlemesi amacıyla Kolluk Gözetim Komisyonu'nun etkinliği artırılacaktır. (1.2.d)

Soruşturmaların Etkili Bir Şekilde Yürütülmesinin Sağlanması

Eylem Planında yer alan bu başlık altında aşağıdaki faaliyetlerin büyük önem arz ettiği ifade edilmelidir:

- Kolluk ile kamu görevlilerinin fiillerinden kaynaklanan hak ihlallerine ilişkin etkili bir şekilde idari soruşturma yürütülmesini sağlamak için uluslararası standartlar da dikkate alınarak uygulama gözden geçirilecektir. (6.2.a)

Polisin Zor ve Silah Kullanımında Tehdit Altında Olan Hak ve Özgürlükler

Polisin zor ve silah kullanımını insan hakları hukuku çerçevesinde yürütmesi, insan hakları ihlallerini veya risklerini en az düzeye taşıyabilmeleri ve polis teşkilatına yönelik haksız eleştirileri en uygun şekilde yanıtlamanın yöntemi insan haklarına dayalı bir eğitimle mümkündür. Etkili ve insan haklarına dayalı bir süreç yönetimi devlet-toplum-birey ilişkisinin kilit aktörleridir.

Polisin zor ve silah kullanımında tehdit altında olan bazı hak ve özgürlükler bulunmaktadır. Bu hakların önemi ve demokratik bir toplum için vazgeçilmezliği polis eğitiminde üzerinde durulması gereken alanların başında gelmektedir. Bunlar arasında, yaşama hakkı ile işkence ve kötü muamele yasağını bilhassa saymakta yarar bulunmaktadır.

II

Ulusal Düzenlemeler ve Yargı Kararları Kapsamında Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi

Cumhuriyet Savcısı Perspektifiyle Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi*

Polisin zor kullanma yetkisinin kullanımı aslında toplumca istenen bir güç kullanımudur. Çünkü zor kullanma, özünde toplumun ve bireyin huzuru, asayişin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi veya işlenen bir suçun soruşturması kapsamında kullanılan bir yetkidir. Toplumsal huzur ve güven sağlanamadıkça bireysel bir özgürlüğün yaşam bulması mümkün değildir. Bu yüzden zor kullanma yetkisinin evrensel hukuk ilkeleri çerçevesinde kullanılması halinde kişi özgürlüğü ile çatışan bir kavram olmaktan çıkmaktadır.

Zor kullanmaya ilişkin şartların oluşup oluşmadığı, oluşmuşsa zor kullanma yetkisinin ölçülü olarak kullanılıp kullanılmadığı sorunu hukuki ve teknik bir konu gibi görülür. Polisin, meydana gelen direniş ve haksızlık karşısında başka çaresi kalmamışsa, gereken uyarı faile yapılmışsa, devamında kademeli

* Bu bölüm büyük ölçüde Utku Salih Dinçer'in Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisi Çalıştayında yapmış olduğu konuşmadan derlenmiştir.

ve orantılı bir güç kullanımı söz konusu ise, vatandaş gözüyle polis yapması gerekeni yapmıştır. Ayrıca polis; fail ile arasındaki sorunu kişiselleştirmişse, uyarı yapmamış ikazda bulunmamış, teskin edici bir yöntem kullanmamışsa veya en baştan orantısız güç kullanmışsa vatandaş polisin doğru davranmadığını, zor kullanmadan dolayı failin mağdur durumuna geldiğini değerlendirebilir. Bu bağlamda zor kullanmanın şartları ve ölçülülüğü hiç de zor ve teknik bir konu değildir denilebilir. Polisin en baştan beri olayın tarafı olduğu durumlarda veya olaya müdahale esnasında duygusallığa kapıldığı ve taraflara husumet duyduğu takdirde zor kullanma yetkisini sağlıklı bir şekilde takdir etmesi mümkün değildir.

Savcılık açısından değerlendirildiğinde, savcılığa gelen yakınmalardan kamu davasına veya mahkûmiyete dönüşen olayların pek çoğunda bahsedilen “kişiselleştirme” olgusunun bulunduğu görülmektedir. Polis hakkında kamu davası açmak savcı için subjektif bir süreç halini alabilmektedir. Bu bağlamda alınan kararların, etkin soruşturma ve adil yargılanma ilkeleri çerçevesinde ülkemiz adına en doğru şekilde verilmesi gerekliliği esastır.

TCK 256. Madde çerçevesinde yapılan soruşturmalarda Cumhuriyet Savcısı tarafından ilk araştırılması gereken olgu; zor kullanma yetkisinin şartlarının oluşup oluşmadığıdır. Kolluk, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir. Zor kullanmanın başlıca şartı direniş, uyarıya rağmen direnişin son bulmaması ve direnişi kırmaya yönelik başkaca çare kalmamasıdır. Eğer zor kullanma yetkisinin şartları oluşmamışsa, kolluk görevlisinin doğrudan sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. Yani TCK'nın 256. Maddesi değil, meydana gelen sonuca göre kasten yaralama, kasten öldürme, eziyet vs. suçlar gündeme gelmektedir.

Cumhuriyet Savcısı ilk soruyu yanıtladıktan sonra zor kullanma yetkisinin orantılı ve yasal sınırları içinde kullanılıp kullanılmadığı hususunu yanıtlamak zorundadır. Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnlenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette sırasıyla bedeni kuvvet, maddi güç ve şartları olduğu takdirde silah kullanılabilir. Ancak, direnmenin mahiyeti ve derecesi göz önünde bulundurularak ihtar yapılmadan da zor kullanılabilir. Polisin uygulamalarında dikkat edilmesi gereken anahtar kural “kademeli olarak artan nispette” güç kullanımınıdır. Sırasıyla bedeni kuvvet, maddi kuvvet ve silah şeklinde uygulama yapılmalıdır. Polis tüm aşamalarda orantılılık ilkesini gözetmelidir. Yani kullandığı araç ile ulaşmak istediği amacın uyumlu olması gerekir.

Çok zaruri bir durumla karşılaşılmadıkça, kamu düzeni çok ağır bir şekilde deforme olmadıkça ve en son çare olarak görülmediği takdirde polislerin silah kullanmaması gerekir. Kanunlarla kolluk kuvvetlerinin hangi şartlar altında silah kullanması gerektiği belirtilerek sınırlandırılmıştır. PVSK'nın 16. Maddesi içerik olarak polisin silah kullanabileceği ya da kullanamayacağı sınırları belirlemiştir. Polisin 3 temel durumda silah kullanma yetkisi bulunmaktadır.

- Türk Ceza Kanununda belirtilen meşru savunma hakkının kullanılması,
- Maddi güç ve bedeni kuvvet kullanmanın dahi yetersiz kaldığı durumlarda, saldırı ve direnişi kırmak için en son çare olarak dengeli bir şekilde,
- Yakalanması gerekli olan bir kişinin yakalanmasını sağlayacak ölçüde silah kullanılabilir.

Silah kullanmada uyulması gereken yasal bir prosedür vardır. Öncelikle direnişe devam edilirse silah kullanılacağı yolun-

da sesli uyarı yapılmalı, devamında havaya atış yapılmalı, yine direniş kırılmamışsa veya tehlike devam etmekteyse öldürücü olmayan vücut bölgelerine atış yapılmalıdır. Ancak uyarı yapılması halinde kolluk kuvvetlerinin ya da çevredeki vatandaşların yaşamını tehlikeye atacak bir durum söz konusu ise uyarı yapılmadan da silah kullanımına yasalarımız izin vermektedir.

Kolluğun Zor Kullanma Halleri

1. ***Kanunun Hükmünü Yerine Getirme*** (CMK 90/1-2, PVSK 16,17 MD. 2911 SK.24, 25 MD.)
2. ***Yetkili Merciin Emrini Yerine Getirme*** (Örnek olarak hakkında yakalama veya tutuklama emri bulunan veya hakkında zorla getirme kararı bulunan bir suçluyu yakalayan kolluk kuvveti.)
3. ***Meşru Müdafaa Hali*** (TCK 25/1 Halen var olan bir saldırı olmalıdır, saldırı haksız olmalıdır, saldırı hakka yönelik olmalıdır, def etmek için başka yol kalmamalıdır.)
4. ***Zorunluluk Hali*** (TCK25/2)

Özellikle gözaltına alma, yakalama, arama, el koyma gibi koruma tedbirlerinin uygulanması sırasında kolluk kuvvetleri zor kullanma yetkisini kullanmakta ve bu nedenle zaman zaman aleyhine zor kullanma yapılan şahıs veya avukatı tarafından şikâyete maruz kalabilmektedirler. Hatta bazen sivil toplum örgütleri ve Barolar da aldıkları ihbarları savcılığa iletmektedirler. Böylesi bir ihbar hakkında Cumhuriyet Savcısı tarafından evrak soruşturmaya kayıt edilir ve soruşturmaya başlanır.

Soruşturmada savcılığın yanıt araması gereken bazı sorular mevcuttur. Bu sorular şu şekilde sıralanabilir:

1. PVSK ve diğer mevzuat çerçevesinde zor kullanma ve silah kullanma şartları oluşmuş mudur?
2. Zor kullanma yetkisi orantılı bir şekilde kullanılmış mıdır?
3. Tüm bunların usulüne uygun yapıldığı tüm aşamalarıyla belgelendirilmiş midir?

Soruşturmada savcılık ilk olarak müştekinin şikâyet ve delillerini tespit eder. Acilen doktor raporunu TCK 86. ve 87. kriterlerine göre alır. Olay tarih ve saatini kapsar şekilde, mobese, işyeri güvenlik kamerası veya olay polis merkezinde meydana gelmişse polis merkezi kamera kayıtlarını CD ortamında temin eder. Devamında hakkında suçlamada bulunulan kamu görevlisinin olay tarihindeki görev durumunu gösterir belgeleri, açık kimlik ve adres bilgilerini, emniyet bünyesinde yakınmaya konu olan adli işlemler hakkında ne gibi işlemler yapıldığının izah edilmesini yasal dayanak belgeleriyle birlikte emniyetten müzekkere ile ister.

Emniyetin zor veya silah kullanma yetkisini kullandığı durumlarda hangi belgeleri ne şekilde düzenlemesi gerektiği açıklanmalıdır. Çünkü gerek soruşturma için savcılık gerekse hak ihlaline yönelik talepler halinde diğer adli merciler bu belgeleri celp edip inceleyecektir.

Yakalanan kişi hakkında yakalamanın ne zaman, hangi nedenle, ne surette yapıldığına, zor kullanma gerçekleşmiş ise ne şekilde gerçekleştiğine, yakalama sonrası kaba üst araması yapıldığına, yakalama nedeninin kişiye sözlü veya yazılı olarak bildirildiğine, CMK'nın 90/4 maddesi uyarınca kanuni haklarının açıklandığına dair bir tutanak yapılmalıdır.

Yakalamadan sonra yapılması gerekenler ve oluşturulması gereken belgeler ise şu şekildedir:

1. Kişi yakalandıktan sonra kaba üst araması Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği 8/1-b, Yakalama Gözaltı ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 6/2 maddeleri uyarınca yapılır. Böylece kişinin hem kendisine, hem kolluk güçlerine hem de etraftaki diğer kişilere zarar vermesi engellenir.
2. Yakalamanın nedeni Anayasa 19/4, PYSK 13/4 madde uyarınca şüpheliye anlatılır.
3. CMK 90/4 Maddesi uyarınca kanuni hakları ilk fırsatta usulünce anlatılır.
4. Şüphelinin bir yakınına veya belirlediği bir kişiye haber verilir. Yabancıysa karşı çıkmaması halinde durumu vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirilir. (CMK 95/1-2)
5. CMK'nın 97. Maddesi uyarınca tüm bu işlemleri kapsar şekilde, yakalama işlemi bir tutanağa bağlanır.

Ayrıca, “Yakalama Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği (YGAİY)” 9. Maddesine göre; yakalanan kişiye zor kullanılmışsa, gözaltına alınacaksa, gözaltına alındıktan sonra yer gösterme veya ifade alma için başka bir yere götürülecekse, gözaltı süresi uzatılmışsa, adli mercilere sevk edilecekse veya serbest bırakılacaksa hekim kontrolünden geçirilir. Giriş, çıkış, uzatma ve nakil raporları eksiksiz alınmalı ve hekim tarafından anlaşılır ve ayrıntılı düzenlenmelidir.

Arama sırasında yapılan yakalama veya eşyaya el koyma işlemlerinde de zor kullanılabilir. Bu durumda yukarıdaki belgelere ilaveten CMK'nın 119 Maddesi uyarınca verilen arama kararı, CMK'nın 121. Maddesi uyarınca düzenlenen arama tutanağı, el konulan eşya listesini içerir tutanak, eğer aramayla birlikte fail de yakalanmışsa, yakalama tutanağının da evraka eklenmesi gerekir.

2911 sayılı Kanun çerçevesinde meydana gelen bir müdahale ve zor kullanma halinde de olguları belgelendirmek elzemdir. Kanun'un 24. ve 25. maddelerine istinaden kanun dışı bir toplantı ve gösteri yürüyüşünde kanun dışılığın ve zor kullanma şartlarının ne şekilde oluştuğu, sesli yasal uyarının yapıldığı, gerekli bekleme süresinin verildiği, ancak buna rağmen direnişin son bulmadığı ve zor kullanma yetkisinin kullanıldığını belirtir ve zor kullanmanın hangi şekilde yerine getirildiğine yönelik bir tutanak hazırlanır. Toplumsal olaylarda müdahale öncesinin ve müdahalenin görüntü kaydına alınması da soruşturma bakımından önemli bir delildir. Bunun dışında yakalama ve gözaltı yapılmışsa yine yakalama ve gözaltına ilişkin yasal zorunlu belgeler eksiksiz oluşturulur.

TCK ö. 256 Kapsamında Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisinde Sınırın Aşılması*

İlgili kanun maddesine bakıldığında, “zor kullanma yetkisine sahip kamu görevlisinin görevini yaptığı sırada kişilere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanması halinde kasten yaralamaya ilişkin cezalandırılması öngörülmektedir.” denilmektedir. Bu madde 765 sayılı TCK 245. Maddesinin karşılığını oluşturmaktadır. Eski kanunda da benzer bir düzenleme söz konusudur. Buna göre, 24. Madde kapsamında görevin ifası hukuka uygunluk esasında düzenlenmiştir. Eğer bir kolluk görevlisi bu sınırı aşıyor ise, üç farklı olasılık gündeme gelmektedir. Bu sınırı ya kusursuz bir şekilde aşmıştır, ya kasten aşmıştır, ya da taksirli bir şekilde aşmıştır. Bir kusur olmaksızın bu sınır aşılıp ise, “kusursuz ceza olmaz” prensibinden hareketle failin cezalandırılması mümkün olmayacaktır. Taksirle aşılması halin-

* Bu bölüm büyük ölçüde Mehmet BALIK'ın Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisi Çalıştayında yapmış olduğu konuşmadan derlenmiştir.

de ise, TCK 27. Maddesi kapsamında buna ilişkin özel bir düzenleme söz konusudur. Suçun taksirle cezalandırılıyor olması koşulu ile bu cezanın altında birden üçte bire kadar indirilerek hakkında ceza verilmesi yoluna gidilecektir. Hukuka uygunluk sınırının kasten aşılması halinde kişinin bu hukuka uygunluk nedeninden yararlanması mümkün değildir. Dolayısıyla bu üç farklı olasılık üzerinden hareket etmek suretiyle, zor kullanma yetkisine ilişkin sınırı aşan kolluk görevlisinin cezalandırılması yoluna gidilmesi söz konusu olur.

2911 sayılı yasa sadece 48 saat öncesinde yapılacak bir bildirimden bahseder. Ancak bildirim ve izin farklıdır. İzinde idareden bir olur almak gerekirken bildirim yapma halinde sadece ilgili idareye bilgi vermek yeterlidir. Bunun sebebi de gerekli önlemlerin alınabilmesidir. AİHM bu konuda “bildirim yapılmaması tek başına gösteriye müdahale etmek için mazeret olarak ileri sürülemez” diye belirtmektedir. Bildirim şartı yerine getirilmemiş olsa dahi gösteri başladı ise müdahale etmemek gerekir.

Soruşturma sürecine bakıldığında, 256. Madde ile ilgili soruşturmalarda soruşturma izni aranmamaktadır. Bunun dışında AİHM 3. Madde kapsamında ihlallerle ilgili olarak etkin bir soruşturma yapılması, faillerin bulunarak cezalandırılması ve bu tarz fiillerin kesinlikle cezasız bırakılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Bu tarz soruşturmalarda en çok karşılaşılan problem delillendirmedir. Bir tarafta kolluk kamu görevi sahibiyken, diğer tarafta sivil vatandaş mağdur konumundadır. Bu noktada silahların eşitliğinin sağlanması durumunda bir takım önlemler alınabilir. Bunlardan bir tanesi vücut kamerası kullanılması durumudur. Yapılan araştırmalar vücut kamerası kullanılması halinde hem kolluğun hem vatandaşın davranışlarında iyileşme olduğunu ve dolayısıyla polisin zor kullanma yetkisi kullanma oranının azaldığını göstermektedir.

Bunların dışında, delillendirme problemi toplumsal olaylarda çevik kuvvet birimlerinin kask takması nedeniyle ve kimliklerini ortaya çıkarmaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Buna çözüm olarak kask üzerine bir sicil numarasının işlenmesi önerisi değerlendirilebilir.

Suç ile ilgili olarak diğer bir sorun ise işkence ve kötü muamelede sınırın konulması noktasında karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizdeki ulusal mahkemeler, bazı durumlarda AİHM'nin kötü muamele olarak değerlendirdiği durumda 256. Madde kapsamında değerlendirmek suretiyle failler hakkında hüküm açıklamasının geriye bırakılması kararı vermişlerdir. AİHM ise bu tarz eylemlerde hükmün geriye bırakılması halinde eylemlerin cezasız kaldığını, bu nedenle 3. Maddenin ihlal edildiğini ifade etmiştir.

Polisin Silah Kullanma Yetkisinin 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK) Ek md. 9 Kapsamında Değerlendirilmesi*

Kolluk görevlilerin önleyici ve adli kolluk faaliyetleri ile bireylerin huzur, güvenlik sağlık içinde hayatlarını sürdürebilmeleri amacıyla kaotik ve çok katmanlı suçlarla mücadele edebilmesi için bazı kamusal yetkilerle donatılması gerekmektedir. Bu yetkiler çoğu zaman kişilerin temel haklarına müdahale niteliğinde bulunması nedeniyle en çok tartışılan konular arasında yer almaktadır. Nitekim 2559 sayılı PVSK md. 16'da yer alan kolluğun "zor ve silah kullanma yetkisi" akla ilk gelen yetkidir.

Mevzuatımızda da kolluğun zor ve silah kullanma yetkisinin, kolluk görevini yürüten kamu görevlileri için iç hukuk mevzuatının geneli dikkate alındığında farklı tarihlerde düzenlenmiş

* Bu bölüm büyük ölçüde Ersel ARSLAN'ın Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisi Çalıştayında yapmış olduğu konuşmadan derlenmiştir.

olduğu görülmektedir. Bu durum lafzi manada uyumsuzlukların bulunmasına ve yeknesak bir düzenleme olmamasına yönelik tartışmaların gündeme gelmesine sebep olmaktadır. Örneğin zor kullanma yetkisinin tanımına 2559 sayılı PVSK yerine Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği md. 4'te yer verilmesi bu durumu örneklemektedir.

Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği md. 4:

“Zor kullanma; kanunsuz toplu hareket haline gelen bir toplumsal olayın etkisiz hale getirilmesi veya önlenmesi veya dağıtılması için; toplu hareketin niteliğine veya dağıtma sırasında meydana gelen cebir ve şiddet veya saldırı veya direnişin derecesine ve gereğine göre kademeli şekilde artan ölçüde bedeni kuvvet, maddi güç ve silah kullanılması halini,

Silah ve araç; cop, (normal veya elektrikli), sis ve gaz bombaları, tabanca, makinalı tabanca, ve tüfek, gaz ve bomba tüfeği, dürbünlü tüfek ve benzeri vurucu, önleyici etkisiz hale getirici savunmaya elverişli aletleri, gaz, boyalı veya boyasız tazyikli su püskürten veya personeli ve malzemelerini taşıyan zırhlı veya zırhsız araçlar ile helikopterleri veya uçakları” ifade eder.

Diğer taraftan zor kullanma yetkisinin en son ve en ağır merhalesini oluşturan silah kullanma yetkisinin polisin maruz kalabileceği adli ve idari yaptırımlar nazara alınarak ağır bir vicdani sorumluluk da yüklediği de her türlü izahtan varestedir. Bu durum şu şekilde incelenebilir:

PVSK Ek md. 9 (Ek: 16/6/1985 - 3233/7 md.):

“Bu Kanun ve diğer kanun hükümlerine göre gerekli hallerde;

A. Önleyici, caydırıcı, düzenleyici ve koruyucu kolluk hizmetlerine dair görevlerin ifası sırasında silah

kullanmak zorunda kalan polis hakkında, cezai sorumluluğun tespiti bakımından Memurun Muhakematı Hakkında Kanuna göre işlem yapılır.

- B. *Adliyeye ilişkin vazife ve işlerle ilgili bir hizmeti yerine getirirken silah kullanmak zorunda kalan polis hakkında, hazırlık soruşturması bizzat Cumhuriyet savcıları veya yardımcıları tarafından yapılır.”*

PVSK Ek md. 9/1 A bendinin vakalara uygulanması için gereken şartlar şunlardır:

1. Polisin ifa ettiği görevin önleyici, caydırıcı, düzenleyici ve koruyucu kolluk hizmetlerine ilişkin olması,
2. Bu görevlerin ifası sırasında polisin silah kullanmak zorunda kalması.

Önleyici kolluğa değinmek gerekirse; Suçun işlenmesinden önce harekete geçen, kamu düzeninin bozulmasını, suç işlenmesini önlemeyi amaçlayan ve kamu düzenini tehdit eden ya da tehlikeye düşüren durumlar ortaya çıktığında yürütülen faaliyet idari kolluk, suç öncesi kolluk veya önleyici kolluk olarak adlandırılır.

Önleme araması kapsamında yapılan işlemler, devriye hizmetleri, GBT sorgulaması önleyici kolluğa verilen en bilinen örneklerdir. Önleyici kolluk hizmetlerinin genel olarak icra edilme amacı irdelendiğinde kolluk kuvvetleri tarafından sorumluluk sahalarında bilinir ve görünür olmak, suç işleme meyillindeki insanları caydırmak, kolluğun her daim vatandaşın yanında olduğu ile halkın huzur ve sükûn içerisinde yaşayabileceği izlenimini vermek olduğu görülmektedir. Mekanizmaları ile iyi işleyen ve işletilen önleyici kolluk, Adli Kolluk Yönetmeliği md. 5’te belirtildiği üzere öncelikli görevi karşılaştığı suçun işlenme-

sini önlemek olan adli kolluğun iş yükünü azaltacağı gibi kolluk personelinin daha etkin ve daha az maliyetle çalışmasına da katkı sağlayacaktır.

Ülkemizde adli kolluk - idari kolluk ayrımı işlevleri bakımından söz konusu olsa da organik açıdan birbirlerinden ayrılmış değildir. Bu nedenle çoğu kez önleyici kolluk ile adli kolluk görevlerini ifa eden personel aynıdır. Bazı durumlarda da önleyici ve idari kolluk faaliyetleri birbiriyle kesişebilir. Önleyici kolluk bağlamında devriye görevini ifa eden kolluk görevlilerinin hırsızlık vakası ile karşılaşmış müdahil olması durumunda adli kolluk görevini ifa etmeleri bu duruma örnek gösterilmektedir. Bu açıklamalar ışığında ihbar ve şikâyete konu olan kolluk faaliyetinin idari kolluk - adli kolluk kapsamında olup olmadığı yönünde soruşturma ve kovuşturma makamlarında doğal olarak kafa karışıklığı meydana gelmekte ve bu husus uygulamaya da aynı şekilde yansımaktadır. Örneğin uygulama noktasında dur ihtarına rağmen durmayarak aracıyla hızla kaçan şahsın arkasından kolluk kuvvetlerinin havaya ateş etmesi idari önleyici kolluğa bariz bir örnek iken uygulama noktasında dur ihtarına uymayıp aracını polis memurunun üzerine sürerek etkin direnme suçunu işleyen şahsın yakalanması için havaya ateş edilmesi durumunda önleyici-adli kolluk görev ayrımı aynı şekilde netleşmemektedir.

Diğer taraftan önleyici kolluk görevinin ifası aşamasında polislin kullanmak zorunda kaldığı silahın ne tür bir silah olabileceği konusunda kanun hükmünde açık bir düzenlemenin olmadığı gözlemlenmektedir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu(TCK) md. 6'da silah tanımının çok geniş olduğu da unutulmamalıdır.

TCK md. 6/1(f):

“Silah deyiminden;

1. *Ateşli silahlar,*
2. *Patlayıcı maddeler,*
3. *Saldırı ve savunmada kullanılmak üzere yapılmış her türlü kesici, delici veya bereleyici alet,*
4. *Saldırı ve savunma amacıyla yapılmış olmasa bile filen saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişli diğer şeyler,*
5. *Yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, zehirleyici, sürekli hastalığa yol açıcı nükleer, radyoaktif, kimyasal, biyolojik maddeler” anlaşılır.*

PVSK. Ek md. 9’da önleyici kolluk görevinin ifasında kullanılmak zorunda kalınan silahın ise; emniyet hizmetleri sınıfı personeline görevlerinde kullanılmak üzere görevi nedeniyle tevdi edilen zati demirbaş tabanca ile diğer ateşli silahlar ve teçhizat olarak adlandırılan elektro şok cihazı, cop, kalkan, biber gazı, sprey, basınçlı su, köpekler ve atlar gibi diğer araçları kapsadığı kanaati söz konusudur. Ancak doktrinde yer alan görüşler arasında silah kavramının sadece ateşli silah kavramı içinde mütalaa edilmesi yönünde aksi ifadeler de mevcuttur.

Bu hususta PVSK Ek md. 4’te yer alan düzenlemeye de dikkat edilmelidir:

PVSK Ek md. 4 (Ek: 16/6/1985 - 3233/7 md.): “Polis, görevli bulunduğu mülki sınırlar içinde, hizmet branşı, yeri ve zamanına bakılmaksızın, bir suçla karşılaştığında suça el koymak, önlemek, sanık ve suç delillerini tesbit, muhafaza ve yetkili zabıtaya teslim etmekle görevli ve yetkilidir. Bu madde hükmü gereğince bir suça müdahale eden polise karşı işlenen suçlar görevli memura karşı işlenmiş suç; müdahalede bulunan polisin işlediği suçlar ise görevli memurun işlediği suç sayılır.”

PVSK Ek md. 4'e göre; polisin görevli bulunduğu mülki sınırlar içinde, hizmet branşı, yeri ve zamanına bakılmaksızın, bir suçla karşılaştığında suça el koymak, önlemek, sanık ve suç delillerini tespit, muhafaza ve yetkili zabıtaya teslim etmekle görevli ve yetkili kılındığı yönündeki amir hüküm nazara alınarak mesai saatleri dışında olsa bile görevli olduğu sorumluluk sahasında önleyici kolluk uygulanmasını gerektiren bir vaka ile karşılaşması durumunda gerekli şartların da husule gelmesi durumunda silah kullanması halinde PVSK Ek md. 9'un tatbiki kanunun konuluş amacına ters düşmez.

Önleyici kolluk görevinin ifası esnasında silah kullanan polise isnat edilmesi muhtemel suçlar bakımından kanun koyucu herhangi bir ayırım yapmamıştır. Kasten yaralama, taksirle ölüme sebebiyet verme, mala zarar verme, silahla tehdit, genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması gibi suçların işlendiği iddiası durumunda PVSK. Ek md. 9'da yer alan hüküm işlerlik kazanmalıdır.

Cumhuriyet Savcıları önleyici kolluk esnasında silah kullanmak zorunda kalan polis memuru hakkında bir ihbar ya da şikâyet aldıklarında veya böyle bir durumu öğrendiklerinde ivedilikle toplanması gerekli ve kaybolma ihtimali bulunan delilleri tespitten başka hiçbir işlem yapmayarak hakkında ihbar veya şikâyette bulunulan polis memurunun ifadesine başvurmaksızın evrakın bir örneğini ilgili makama gönderir ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'a göre soruşturma izni ister. En yüksek dereceli kolluk amirleri de (Adli Kolluk Yönetmeliği md.3'e göre; il emniyet müdürü, ilçe emniyet müdürü veya amiri) adli görev kapsamında olmayıp önleyici idari kolluk kapsamında silah kullanmak zorunda kalırlarsa 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu(CMK) md. 161/5'e göre değil 4483 sayılı yasaya göre işleme tabi tutulurlar. Çünkü ortada adliyeye ilişkin bir görev bulunmamaktadır.

Tüm hususlar göz önünde bulundurulduğunda önleyici kolluk faaliyetleri esnasında silah kullanma hakkının istisnai şartlar mevcutken kullanılması gerekir. Ortada basit, başlangıç düzeyinde şüphenin bulunmadığı, önleyici kolluğun adli kolluğa devşirilmediği bu süreçte kolluğun “eş zamanlılık, orantılılık, kademelilik” ilkelerini çok hassas bir şekilde muhakeme ederek uygulaması ve en son aşamada idari kolluk bağlamında silah kullanması gereklidir.

PVSK Ek md. 9/1 B bendine göre ise “Adliyeye ilişkin vazife ve işlerle ilgili bir hizmeti yerine getirirken silah kullanmak zorunda kalan polis hakkında, hazırlık soruşturması bizzat Cumhuriyet savcılarını veya yardımcıları tarafından yapılır.” Bu hükme göre yakalama, gözaltına alma, elkoyma gibi adli görevlerden neşet eden kararların infazı esnasında ve amacıyla silah kullanmak zorunda kalan polis hakkındaki soruşturmanın bizzat Cumhuriyet Savcısı tarafından yapılması; adil yargılamanın ana ilkelerinden olan “etkin soruşturma” mefhumunun önemli bir ögesi olan *bağsızlık* ve *tarafsızlık ilkesinin* hayata geçirilmesi ve olası hak ihlali iddialarının önüne geçilmesi bakımından önemlidir.

Polisin Görevi Sırasında Gerçekleşen Olaylarda Sıklıkla Karşılaşılan Davalar ve Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar*

Kasten ya da taksirli yaralama ya da öldürmeyle ilgili, açılmış davalarla sıklıkla karşılaşmaktadır. Bunun yanı sıra zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması kapsamında açılmış davalar da mevcuttur. Bu gibi davalarda daha çok ceza sorumluluğunu arttıran ya da azaltan bir neden var mıdır sorusunun üzerinde

* Bu bölüm büyük ölçüde Görkem ÜNSAL'ın Kolluğun Zor ve Silah Kullanma Yetkisi Çalıştayında yapmış olduğu konuşmadan derlenmiştir.

durulmaktadır. Bu gibi durumlarda bir meşru savunma halinin olup olmadığı, kanun hükmü, amirin emri gibi durumların söz konusu olup olmadığı, soruları sorulabilmektedir. Bunlar ceza sorumluluğunu kaldıran nedenlerdir. Mahkemeler de bu konularda incelemede bulunmaktadır.

Bu konuda daha detaylı bilgi verebilmek için davalar üzerinden gitmekte fayda vardır.

Örnek Dava 1: Taksirle Ölüme Neden Olma-Adli Para Cezası (Gösterici gruba müdahale olayı)

Gösterici gruba bir müdahale söz konusu olan bir dava örneğidir. Olayda çevik kuvvetten bir polis memurunun yoğun bir taş saldırısına maruz kalması söz konusudur. İçinde bulunduğu saldırı hali sebebiyle kişi havaya ateş açması gerektiği için ateş açmıştır. Yapılan atış sonucu gösterici gruptan bir kişiye kurşun isabet etmesi sonucu, bu kişinin ölümüne sebep olması söz konusudur. Mahkemenin üzerinde durduğu asıl durum, çevik kuvvetin üzerinde yoğun bir saldırı olması hali ve polisin PVSK 16. Madde kapsamında silah kullanma yetkisinin olma halidir. Mahkemede bu durum kabul edilmiş olmasına rağmen, ayrıntılı incelemede çevik kuvvette çalışan polis memurunun kendisini koruduğu ve böyle anlarda bile daha yüksek bir dikkat göstermesi gerekliliğini vurgulamıştır. Bununla ilgili karar şu şekilde değerlendirilmiştir:

“...dolayısıyla sanığın hedef gözetmediği, sanığın göstericilerin üzerine doğru ateş etmediği, sanığın havaya uyarı atışı yaptığı sırada taşlamanın etkisiyle mevcut neticenin meydana geldiği, dolayısıyla sanığın saldırıya uğramış bir halde iken ve bu saldırıyı defetmek maksadıyla, görüntü kayıtlarındaki saldırgan sayısı ve atılan taş yoğunluğu nazara alındığında saldırıyla orantılı şekilde, PVSK 16. maddesinde belirtilen silah kullanma yetkisi kapsamında havaya ateş ederek saldırıyı uzaklaştırmaya çalıştığı

sanığın bir kolluk görevlisi ve çevik birliğinde görevli olması nedeniyle bu durumda kendisinden saldırı anında dahi daha dikkatli olmasının, silah kullanma becerisinin o zor anda dahi ileri seviyede olmasının, daha dikkatli olmasının beklendiği, sanığın taş atıldığı sırada elinin şeklinin değişeceğini düşünüp ona göre tavır geliştirmesinin beklendiği, bu nedenle tedbirsizliği ve dikkatsizliği nedeniyle taksir düzeyinde sorumluluğunun bulunduğu kanaatine varılmıştır.” (TCK 27/1 maddesi yollamasıyla TCK 85/1)”.

Bu noktada TCK 27'nin sağladığı durum şu şekilde açıklanmıştır:

Sınırın aşılması Madde 27

1. Fıkra: Ceza sorumluluğunu kaldıran nedenlerde sınırın kast olmaksızın aşılması halinde, fiil taksirle işlendiğinde de cezalandırılıyorsa, taksirli suç için kanunda yazılı cezanın altıda birinden üçte birine kadarı indirilerek hükmolunur.
2. Fıkra: Meşru savunmada sınırın aşılması mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaştan ileri gelmiş ise faile ceza verilmez.

Ancak mahkeme, savunmanın istemesine rağmen TCK 87-2 yi uygulamamış, durumu bir cezasızlık sebebi saymamıştır. Bunun gerekçesi son derece önemlidir. Sanığın kolluk görevlisi olması ve gerekli eğitimi almış olması nedeniyle kendisinden daha yüksek bir düzende ve ihtimamda bulunması gerektiği öngörülmüştür.

Örnek Dava 2: Nitelikli Kasten yaralama-HAGB(Hükmün açıklanmasının geri bırakılması)

Motorize tim olay çıkaran bir gruba müdahalede bulunmuş, ancak polis memurları herhangi bir uyarı ve ikazda bulunmadan

kalabalığın üzerine biber gazı sıkılmıştır. Oysa herhangi bir müdahaleden önce uyarı ve ikaz yapılması PVSK md. 16 kapsamında zorunludur ve mahkemeler buna dikkat etmektedir. Mahkeme bu duruma göre, aşağıdaki kararı vermiştir:

“olay mahalline intikal eden motorize polis timinde görevli sanık polis memurlarının herhangi bir uyarı ve ikazda bulunmadan kalabalığın üzerine biber gazı sıktıkları mukavemet suçu ile mahkememize açılan dava dosyasının birlikte değerlendirilerek tahrik hükümlerinin değerlendirilmesinin daha uygun olacağı kanaatine varılmakta ise de; görevli memurlara mukavemetin asayaşte görev yapan polis memurları tanık arasında olduğu ve karakola götürülmesi konusunda yoğunlaştığı, motorize polis timinde görev yapan sanıkların ise olay yerine gelip kalabalık bir grubu görmemeleri üzerine doğrudan doğruya katılana biber gazı sıktıkları ve yerde tekmeledikleri, özellikle katılanın kucağında çocuğu ile birlikte gelmiş olması karşısında sanıklar hakkında tahrik hükümleri uygulanmamış katılanın şikayetçi olup zararı karşılanmadığından haklarında TCK’nun 61/1, CMK 231/5 maddeleri uygulanmamış katılan...ya yönelik suçtan ayrı ayrı cezalandırılmalarına...” kararı verilmiştir.

Haksız tahrik ceza sorumluluğunu azaltan bir nedendir.

Haksız tahrik TCK Madde 29

“(1) Haksız bir fiilin meydana getirdiği hiddet veya şiddetli elem etkisi altında suç işleyen kimseye, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine on sekiz yıldan yirmi dört yıla ve müebbet hapis cezası yerine on iki yıldan on sekiz yıla kadar hapis cezası verilir. Diğer hallerde verilecek cezanın dörtte birinden dörtte üçüne kadar indirilir.”

Bu anlamda önemli bazı hususlar söz konusudur. Polis ile ilgili bir dava geldiği zaman, polise bir hakarete bulunulup bulunulmadığı, polise karşı direnme olup olmadığı, görevini yapmasına engel bir durum yaratıp yaratmadığı sorgulanmaktadır. Çünkü haksız tahrik söz konusu olduğunda mahkemede indirim uygulanır.

Elbette bu durumun kabul edilebilir olması ispat edilmesine bağlıdır. Bir direnmeyle karşılaşılmışsa, bu durumun tutanağa bağlanması ve polis memurunun bu konuda şikayette bulunması son derece önemlidir. Bunlar söz konusu değilse, tanık yoluyla bu durum ispat edilebilir.

Özellikle polis memurlarının dikkat etmesi gereken husus, mukavemet edilen polis memurunun mukavemet eden kişiye zor kullanması durumunda, haksız tahrik indiriminin gündeme gelebilecek olmasıdır.

Bu olayda mahkeme CMK 231’i uygulamayarak hüküm açıklanmasının geri bırakılması kararı vermediği gibi kasten yaralamadan 1 yıl 6 ay 22 günlük bir ceza vermiştir. Buna karşılık polisin özellikle memuriyetine engel hukuka aykırı bir karar bulunduğundan duruşmalı istinaf edilmiş ve bölge adliye mahkemesinden haksız tahrik indirimi de vererek hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı almıştır.”

İstinaf Kararında: “Katılan Dairemizce alınan beyanında kendisine yönelik eylemden dolayı oluşan tedavi masraflarının karşılandığını, cebinden herhangi bir harcama yapmadığını, çocuğunun tedavisi için masraflar yaptığını beyan etmiştir. Katılan vekili de maddi ve manevi tazminat davası açacaklarını, müvekkilinin işgücü kaybı olduğunu belirtmiştir. Bu durumda CMK’nun 231. maddesi kapsamında katılanın, sanıklar tarafından karşılanması gereken bir zararı bulunmamaktadır. İşgücü

kaybına ilişkin zarar dava yoluyla talep edilebilir. Bu nedenle aynı madde kapsamında sanıklar açısından katılanın karşılanmayan zararı bulunmamaktadır. Yine ilk derece mahkemesince sanıkların bir daha suç işlemeyecekleri konusunda kanaat oluşmadığına dair takdiri de yerinde değildir. Daha açık bir ifadeyle, sanıkların sabıkasız oldukları ve polis memuru oldukları göz önüne alındığında bir daha suç işlemeyecekleri konusunda olumsuz kanaat oluştuğunun belirtilmesi yerinde olmamıştır. Bu nedenle sanıklar hakkında tahrik hükümlerinin uygulanması ve CMK'nun 231. maddesi hükümlerinin uygulanması gerektiğinden Trabzon 2. Asliye Ceza Mahkemesinin sanıklar hakkında verilen hükmün kaldırılmasına..." denilmiştir.

İstinaf aşamasının duruşmayla yapılması sanık açısından avantaj sağlayıcı bir durumdur. Eğer katılan tarafta somut belgeli bir zarar yok ise ve hukuk davası ile istenebilecek bir zarar var ise en nihayetinde mahkemelerin HAGB uygulaması gerekmektedir, aksi halde bir bozma nedeni söz konusudur. HAGB kararı DMK 48 kapsamında memuriyete engel bir durum yaratmamaktadır.

Örnek Dava 3: Grup amiri-polis (iki sanık) (Maç sonrası gösterici gruba müdahale) Taksirle nitelikli yaralama-Beraat - HAGB

Bir grup amiri ve bir polis memuru ile iki sanıklı bir davadır. Maç sonrası gösterici gruba bir müdahale söz konusudur. Burada zor kullanmadan önce mahkemenin dikkat ettiği husus, ihtar yapıp yapılmadığı zor kullanmada direnme olup olmadığı idi. İki sanık söz konusu olduğu için grup amiri ve polis ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Grup amiri bu olayda kendi grubuna atış emri vermiş olup kendi grubunun dışındaki başka bir polis memurunun atış yapması sonucu gösterici gruptan bir kişi gözünü kaybetmiştir. Bu

olayda mahkeme meşru bir emir verildiği, kendi grubundan kontrolsüz bir atış yapılmadığı hususu üzerinde durmuş ve bu olaydan grup amirini sorumlu tutmamıştır ve grup amirinin be-
raatına karar vermiştir.

PVSK md. 16'ya göre bağlı bulunan amirin talimatı son de-
rece önemlidir. Ancak her kişi kendi eyleminden sorumludur.
Mahkeme kararı şu şekilde olmuştur:

“Tippmann A-5 savunma tüfeğinin 17,4 mm (68 kalibre) çapında yivsiz setsiz namlulu sıkıştırılmış gaz basıncı ile çapına uygun küre biçiminde boya, gaz ve benzeri kapsüller atabilen bir silah olduğu, oysa emniyet genel müdürlüğünün savunma tüfeği kullanma esaslarına ilişkin genelgesinde göstericilerin baş ve boyun bölgelerine isabet edecek fişeklerin ciddi yaralanmalara sebebiyet verebileceği bu nedenle savunma tüfeğinin kesinlikle kişilerin doğrudan baş ve boyun kısmı hedef alınarak kullanılmayacağına düzenlendiği anlaşılmıştır. Sanık ..nın ise maruz kaldığı taraftar grubunun saldırıları dolayısıyla içinde bulunduğu durum itibariyle esasta gerekli olandan fazla bir savunmada bulunarak tehlikeden korunmak veya başkalarını korumak için hareket ettiğinde tepkisinin orantılı olması yönünde özenli davranma yükümlülüğü altında taksirle bu yükümlülüğe aykırı davranmak suretiyle yani hareketinin neticesini öngöremeden ve istemeden hareket etmek suretiyle, görevlilerin bulunduğu grup ile taraftar grubunun arasındaki mesafe grubun dağılma ya da kargaşa ortamı olmadan bir arada bulunduğu sırada taraftar grubundan gelen şişe taş vs. şeklindeki materyallerin atılması halinde bu durumun kalkan ve benzeri yöntemlerle kendilerini savunma ve koruma imkanı ve aralarında da barikat var iken atışa başlayıp katılanı organ kaybına neden olacak ve BTM ile giderilemeyecek şekilde yaralanmasına neden olduğu.” şeklinde ifade edilmiştir.

Mahkemeler, gaz fişeginin doğrudan gösterici gruba hedef alınıp alınmadığına, gaz fişegi kullanmadan mevcut gösterinin bertaraf edilip edilemeyeceğine, uyarı yapılıp yapılmadığına dikkat etmektedir. Mahkemeler polisin almış olduğu eğitimleri dikkate alarak gerçekleşen olaylarda azami dikkat göstermeleri gerektiğine vurgu yapmaktadır (TCK md. 27/2).

Örnek Dava 4: Nitelikli kasten yaralama-Erteleme

Bu olayda, sanık polisin kendisine bıçakla saldıran mağdura zor kullanma yetkisi çerçevesinde müdahale ettiği görülmüş olup, daha sonra kelepçelenen sanığa artık zor kullanması gerekmediği halde bu sınırları aşarak tekmelerle vurup kafasını duvara çarpmasına neden olarak hayati tehlike geçirmesine sebebiyet verecek şekilde yaraladığı anlaşılmaktadır. Kelepçeledikten sonra zor kullanma koşulları oluşmayabilir ya da ortadan kalkabilir, buna dikkat etmekte fayda vardır.

Örnek Dava 5: Kastan Yaralama- Adli Para cezası - HAGB

Bu dava 3 sanıklı bir dosyadır. Zor kullanma yetkisinin sınırlarını aşar nitelikte kuvvet kullandıkları, nitekim nezarete girerken alınan adli muayene raporunda herhangi bir darp izine rastlanmadığı halde çıkarken darp izine rastlandığı görülmüştür. Dolayısıyla nezarete giriş ve çıkış kayıtlarının delil niteliği son derece önemlidir. Mahkemeler bu hususlar üzerinde durmaktadır. Bu olayda polise yönelen bir hakaret varsa haksız tahrik indirimi olabilir, bu durum mahkeme tarafından değerlendirilebilir. Elbette bu durum ispat edilebilirliğine bağlıdır.

Örnek Dava 6: Bilinçli Taksirle Birden Fazla Kişinin Ölümüne neden olma-Kobra Tipi Araç- (Terör bölgesinde devriye görevi sırasında):

Bu dava terör bölgesinde gerçekleşen bir davadır. Taksirle birden fazla kişinin ölümüne ve yaralanmasına neden olma sonucunda açılmış bir dava söz konusudur. Kararda, dava konusu olayın araçtaki teknik arızadan kaynaklanmadığına karar verilmiştir.

Biri üretici firma çalışanı olan heyetten bilirkişi raporu alınmıştır. Bu da taraflı bir rapor hazırlandığı düşüncesini doğurmaktadır. Mahkeme, kobra tipi araçların kule ve silah sistemleri üzerine oldukça kısa süreli ve yetersiz sayılabilecek bir eğitim alınmış olduğunu dolayısıyla eğitimin yetersiz olduğunu belirlemiştir.

Olayda mahkeme bölgenin şartlarını da değerlendirmiştir. Bölgenin şartları nedeniyle Emniyet Müdürlüğü'nün genel uygulaması olarak olayda kullanılan araçların devriye görevlerini ifa ederken Emniyet Müdürlüğü'nden çıktıkları andan itibaren aracın atışa hazır vaziyette bulundurulması gereklidir.

Yargıtay içtihatlarıyla emniyeti açık ve namluda atışa hazır vaziyette bulunan silahları kullanan kişilerin ölüm neticesinin gerçekleşebileceğini öngörebileceğinin ve bu nedenle de üst düzey bir dikkat ve özen göstermelerinin gerekli olduğunun aksi halde meydana gelen netice nedeniyle bilinçli taksirle hareket ettiklerinin kararı verilmiştir.

Örnek Dava 7: Kasten Nitelikli Yaralama-Toma aracı-Polis memurları Şoför-Beraat-Operatör- HAGB (İki sanık)

Bu davada toplumsal bir olaya müdahale söz konusudur. Mahkeme kararında toplumsal olaya katılana su sıkma eylemi gerçekleştirilmiştir. Toma önünde ellerini kaldıran ve tek başına duran kişinin kendisine su sıkılması durumu mahkeme tarafından zor kullanma yetkisi dışında görmüştür.

Kararda: dosyada olay anına ilişkin görüntülerin net bir şekilde yer aldığı, buna göre katılanın Toma aracı önünde ellerini

kaldırılmış vaziyette tek başına durduğu sırada kendisine tazyikli su sıkıldığı, katılana su sıkma eylemi esnasında kalabalık bir grup içinde olmadığı ve direnişte bulunduğu dair de bir bulguya rastlanmadığı, sanığın toma aracının şoförü olduğu ve bu hususun sanığın beyanı ile de doğrulandığı, buna göre tazyikli su sıkma eyleminden şoför konumunda olan sanığın sorumlu olmayacağı anlaşılmaktadır.

Zırhlı araçlarda şoför ile kuleci ve operatörün eylemlerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi söz konusudur. TOMA aracıyla tazyikli suyun kullanımının zor kullanma yetkisinde sınırı aşmış olmadığı incelenmektedir.

III

Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Genel Değerlendirme

Polisin düzeni sağlamak görevi esnasında kullandığı en önemli araçlardan birisi de kanundan kaynaklanan zor kullanma yetkisidir. Zor kullanmayı, kötü muamele ve işkenceden ayıran sınırların çok net belirlenmesi gerekmektedir.

Türkiye’de polis, belli kriterlere göre seçilen, objektif sınavlara tabi tutularak mesleğe kabul edilen halkın içinden kişilerdir. Ülkenin her il ve ilçesinde görev yapan polisler, halktan biri olmalarından ötürü halka karşı herhangi bir kötü muamele veya işkenceyi onaylamamaktadırlar. Ancak zaman zaman bu durumun olumsuz örnekleriyle de karşı karşıya kalındığı muhakkaktır. Adli makamlara da taşınan bu tür olaylarda polis de olsa insan onuruna aykırı hareket eden herkesin cezalandırılması adaletin gereğidir.

Türk polis teşkilatı ile ilgili istatistiklere bakıldığında bugüne kadar 2 bin 500 şehit, 30 bin civarında da zor kullanma görevini yerine getirirken yaralanan personel olduğu görülmektedir. Bu nedenle olayın teşkilat mensuplarının perspektifinden bakılması gereken ayrı bir tarafı olduğu da unutulmamalıdır. Polislik görev başında tedirginlik, tereddüt yaşanmaması gereken

bir hizmet alanıdır. Zira görev başındaki polisin tedirgin olması, devleti zaafiyete uğratacak sonuçlar doğurabilecektir. Gereken yasal korumaya sahip olmadığı gerekçesiyle olaylara müdahale edemeyen polislerin varlığı, ihtiyacı olduğunda gereken desteği alamayan vatandaş anlamına gelecektir.

Kanunlarda zor kullanmanın sınırları ile ilgili bir eksik ya da hata söz konusu değildir, zor kullanmanın sınırları açık bir şekilde belirtilmiştir. Zor kullanmanın en üst seviyesi silah kullanmadır. Polis kendisini veya suça maruz kalan vatandaşları korumak için silah kullanma yetkisine sahiptir. Kişilerin mal, can, ırz güvenliğini sağlamak için bu tedbiri uygulamak zorundadır. Buradaki eksiklik, bakış açısından kaynaklanmaktadır. Durdurma ve kimlik sorma yetkisinin belli çevrelerde antipatik bir uygulama olarak karşılanmakta ve bu durumun bazı yansımalarına polis maruz kalmaktadır. Oysa yetkinin kötüye kullanımı ile ilgili kurum içerisinde ciddi bir takip ve denetim sistemi uygulanmakta, ihraç kararlarına kadar cezai işlemler uygulanmaktadır. Suça karışan polis oranlarının oldukça düşük olması da bu denetim mekanizmasının etkisini ortaya koymaktadır. Ancak hedef, suça karışma vakalarını sıfıra indirmektir.

Zor kullanma yetkisinin sınırlarının aşılması halinde uluslararası alanda Türkiye Cumhuriyeti devleti olarak da zor duruma düşüldüğü bilinen bir gerçektir. Örneğin gözaltında yaşanan kötü muamele ve işkence olayları ile ilgili AİHM'ye taşınan vakalar olmaktadır. Bazı AİHM kararlarının tartışılabilir yanları olsa da önemli olan bu tür şikayetlere de mahal vermemektir.

Görevini iyi yapan polisin kanun çerçevesinde korunması gereklidir. Bu korunma genel güvenlik açısından da önemli bir etkidir. Örneğin karşılıklı çatışmanın ve her iki taraftan yaralanmaların yaşandığı bir olayda polis kurşunu ile yaralanan

bir şüphelinin daha sonra ölmesi halinde polis hakkında kasten adam öldürme suçundan dava açılması motivasyonu da düşüren bir durum olacaktır. Yine yapılacak yargılamaların hızlı bir şekilde karara bağlanması polisin itibarının iadesi ve motivasyonu açısından önemli bir husustur. Bu konuyla ilgili kanunun isminde değişiklik yapılması da önerilmektedir. Diğer bir öneri ise mevzu bahis olayın -özellikle silah kullanılan bir olay ise- polis gözüyle idrak edilebilmesi için öncelikle bir polis bilirkişisine sevk edilmesidir. Bu konuda aynı kurumdaki kişilerin birbirini yargılaması gibi bir eleştiri de çok yerinde değildir. Bu durum bir doktorun hatasının tespiti için başka bir doktora müracaat edilmesinden farklı değildir.

Yargılama süreçlerinin basına malzeme verilmeden yürütülmesi de hem toplumsal yansımaları hem de polisin kendisi ve ailesi açısından doğacak olumsuz sonuçların önüne geçilmesi açısından elzemdir. Zira basın zaman zaman kendini yargının yerine koyarak henüz soruşturma aşamasındaki olaylar ile ilgili hüküm içeren ifadeler kullanabilmektedir. Bu durumun yargılamayı yürütenleri de etkilemesi gibi bir risk taşıdığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Bir diğer konu olan İnsan hakları eylem planı (İHEP) ile ilgili dikkate alınması gereken durumlar vardır. İHEP, tüm kamu kurumlarının sahip çıkması gereken içinde birçok hedefin, amacın var olduğu, buradaki hedeflerin de ancak birlikte gerçekleştirilebileceği ideal bir durumu da ortaya koymaktadır ve sahiplenilmesi gereken bir belgedir. Bu belge de özellikle belirli hususların altının çizilmesi gereklidir. Belgede “insan onuru” kavramına oldukça fazla vurgu yapılmaktadır. Tüm kamusal faaliyetlerde insan onuru devlet yönetimin doğruluğunu ve hukuk kurallarının adalete uygunluğunu ölçmenin en önemli aracı

olacaktır. İnsan onuru bütün hakların özü olarak hukukun etkin koruması altındadır. İnsanı, insan olma onurunu, insanın doğuştan gelen haklarını merkeze almayan her görüş, her politika ve her sistem noksan ve mağlup olacaktır. İnsan doğuştan sahip olduğu vazgeçilmez haklarıyla yaşar. Devletin temel amaç ve görevi bu hakları korumak ve geliştirmektir. Kamu hizmetinin herkese eşit, tarafsız ve dürüst bir biçimde sunulması bütün yönetsel faaliyetlerin ki buna zor kullanma yetkisi de dahil temel özelliğidir.

Bu bağlamda zor kullanma yetkisi ile de ilişkili olduğu düşünülen belirli hedefler de söz konusudur. Bunlardan birisi işkence ve kötü muameleye sıfır tolerans politikasının titizlikle uygulanmaya devam etmesidir.

6.1.a'da “PVSK'daki hükümler başta olmak üzere zor ve silah kullanımına ilişkin uygulamalar uluslararası standartlar dikkate alınarak analiz edilecektir” ifadesi yer almaktadır. Bir diğer hedef, zor ve silah kullanımına ilişkin mevzuatın uluslararası standartlarla da uyumlu bir şekilde uygulanması amacıyla rehberler oluşturulması olmalıdır.

6.1.g'de yine insan onuruna bir vurgu içeren “yakalama ve gözaltı uygulamalarının insan onurunu zedelemeyecek şekilde yerine getirilmesini temin etmek için kolluk görevlilerinin farkındalıkları artırılacaktır” şeklinde bir hedef belirlenmiştir. “Kamu Görevlilerinin İnsan Hakları Farkındalığının Artırılması” başlığı altında ise kolluk görevlilerinin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarında temel insan hakları konularına geniş bir biçimde yer verilmesi öngörülmüştür.

“Soruşturmaların Etkili Bir Şekilde Yürütülmesinin Sağlanması” başlığı altında 6.2.a maddesinde, kolluk ile kamu görevlilerinin fiillerinden kaynaklı hak ihlallerine ilişkin etkili bir şekilde idari soruşturma yürütülmesini sağlamak için uluslararası

standartlar da dikkate alınarak uygulamaların gözden geçirilmesi bir başka temel hedef olarak düzenlenmiştir.

“İnsan Hakları Kurumlarının Etkinliğinin Artırılması” ana başlığında ise kamusal alanlarda faaliyet gösteren insan hakları kurum ve kurulları ile diğer kamu idareleri kamu hizmetlerinin insan haklarına dayalı olarak işleminin temini açısından doğrudan ve dolaylı olarak önemli işlevler görmektedir tespitine yer verilmiştir. Maddede atıf yapılan kurum ve kurullar ise Kamu Denetçiliği Kurumu, Kişisel Verileri Koruma Kurulu, İnsan Hakları Kurumu, Adalet Bakanlığı Hakları Daire Başkanlığı, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurumu, İnsan Hakları Tazminat Komisyonu, Kolluk Gözetim Komisyonu, il/ilçe insan hakları kurulları şeklinde sıralanmaktadır. Burada belirtilen tüm kurumlar ve diğer kurumlar birbirleriyle iletişim halinde olarak hareket etmelidir. Bu eylem planının gerçekleşmesi topyekun bir çabayı gerekli kılmaktadır.

Kanunlar ile fiili durum arasında çıkan tezat ve boşlukların giderilmesi gerekmektedir. Yine ulusal ve uluslararası hükümler arasında tam uyumun sağlanması için yapılacak mevzuat düzenlemeleri bu konuda yaşanan sıkıntıları gidermek için atılacak önemli bir adımdır.

Katılımcılar

Ali Rıza TÖNGÜR, Doçent Doktor, Polis Akademisi

Ersel ARSLAN, Hakim Öğretim Görevlisi, Türkiye Adalet Akademisi

Ertuğrul Yazar, Doktor, İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanı, İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

Görkem ÜNSAL, Avukat, Adli Yardım İşleri Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü

Mahmut ATEŞ, Hakim Raportör, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı

Mehmet BALIK, Yargıtay Başkanlığı, 5. Ceza Dairesi

Mustafa YAYLA, Doçent Doktor, Polis Akademisi

Ömer YILMAZ, İnsan Hakları Dairesi Başkan Yardımcısı, Adalet Bakanlığı

Utku Salih DİNÇER, Hakim Öğretim Görevlisi, Türkiye Adalet Akademisi